

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Година XXVI

Нови Сад, октобар, 1977.

Број 10

САДРЖАЈ

АДВОКАТУРА И ДРУШТВО

Академик Радомир Лукић Адвокатура и етика

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Иван Кркљуш

Уговор о зајму и застарелост

Мр Милисав Чизмовић

О неким аспектима правноснажности према новом Закону о парничном поступку

ПРАВНА ПРАКСА

Младен Косовац

Из судства

САОПШТЕЊА

Из седнице Управног одбора
Претконгресна седница Председништва Савеза

НЕКРОЛОГ

Др Никола Перваз

ПРЕГЛЕД ПРАВНИХ ЧАСОПИСА

Милош Стојановић

Из садржаја часописа

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Година XXVI

Нови Сад, октобар, 1977.

Број 10

АДВОКАТУРА И ДРУШТВО

Академик, проф., др Радомир Лукић
потпредседник Српске академије наука и уметности

АДВОКАТУРА И ЕТИКА*

Проф. Радомир Лукић:

Хоћу да захвалим Адвокатској комори, која ми чини част и задовољство да ме позове на разговор са вама.

Размишљајући о питањима морала и сада посебно о питању адвокатске етике, мени се наметнуло једно основно и почетно питање: зашто баш адвокатура и етика? Зар нема у правном свету и других субјеката који имају везу са етиком и моралом и где се постављају проблеми у тој вези, него је то само случај с адвокатима?

Ја износим то као први проблем, који вероватно и вас мора заинтересовати: зар нису сви учесници у спору (јер је у питању спор, правни спор) такође у истом положају у погледу етике као и адвокати? Зар тужилац нема исте такве моралне проблеме као адвокат и зар нису уопште странке у поступку, чак када воде грађанске спорове, такође у положају да имају етичке проблеме?

То је веома занимљива ствар. Јер из чињенице да се ипак говори у првом реду о проблему етичког положаја адвоката излази да мора бити нечег специфичног у том адвокатском положају што поставља сложеније проблеме за њих него за оста-

* Ауторизоване белешке са предавања академика, проф., др Радомира Лукића, одржаног 10. XI 1976. г. на Катедри у Адвокатској комори САПВ.

ле учеснике у спору и процесу. Мада ја мислим да ни пракса ни наука нису довољно пажње обратиле баш на питање етике тужиоца. И чини ми се чак да је етички положај тужиоца тежи у одређеном смислу него адвокатски, јер тужилац гони и ризикује да гони невиног, и чак је дужан да гони сумњичавог, онога који је осумњичен, а није утврђено да је крив. Гонити човека који је само осумњичен и не знајући сигурно да је крив, доказивати да је крив, мислим да је прилично теже са моралног становишта него бранити човека за кога такође није сигурно да је крив.

Али, оставимо овај проблем по страни, задржимо се на питању адвокатуре.

Уопште, откад постоји адвокатура, више или мање постоји и етички проблем адвокатуре, тј. положаја адвоката у односу на моралне прописе. У чему је ту специфичност? Није искључено да је до тога дошло после замене инквизиционог поступка контрадикторним. То је била једна мала револуција у праву и поступку, која смањује до тада неприкосновену државну или другу власт која суди. Јер, ко покуша да се тој власти супротстави, сам је нека врста саучесника онога који се осуђује. Према томе, чињеница да се у контрадикторном поступку појављује одбрана, да окривљени има права да се брани, на неки је начин супротстављање и неверовање у истинитост, праведност и непогрешивост онога који суди, а тај који суди има власт. А ко се супротставља он је на неки начин у тежем положају, тј. за њега се поставља строжа одговорност, и правна, па и морална, него за оног који има власт.

Ово је једна социолошка претпоставка, коју би вредело истраживати. Мислим да је ту почетак тог положаја адвоката као човека који се на неки начин супротставља дотле неприкосновеној власти, апсолутно и унапред сигурној да говори истину. И отуд та власт тражи да адвокат мора бити апсолутно непогрешив, апсолутно чист и апсолутно моралан, не сме да у било чему погреши, јер његова грешка се цени много строже него грешка супротне стране.

Ово је више социолошко-политичка страна проблема. А друга страна ствари је специфично етичка. Адвокат, наиме, ступа у специфичан однос са брањеником, са окривљеним, оптуженим, однос поверења. Тај однос поверења претпоставља могућност да адвокат сазна извесне чињенице које иду на терет окривљеног, односно његовог брањеника. И сада се поставља врло тежак проблем, не само правни и политички, него етички, морални проблем: да ли он сме да поверење прекрши, односно да ли сме да чињенице које је у поверењу сазнао не саопшти у току поступка, јер би оне допринеле утврђивању истине о ствари? Појављује се један морални сукоб који је веома тежак и о коме можемо разговарати нарочито због тога што ви, као људи из праксе, имате сигурно низ таквих случајева које сте морали да решавате сами.

У вези с тим хтео бих да скренем вашу пажњу на неке проблеме етике који се расправљају већ вековима, а нарочито од Канта наовамо. Као што знате, Кант је познат по својој строгости. Он је поставио категорички императив и једну ригористичку етику, чија се главна особина састоји у томе да сматра да од моралних правила не може бити одступања ни у ком случају, чак ни у случају ако би то морално правило доводило до катастрофалних последица. Ево примера који Кант наводи и о чему се пишу студије. Он каже: ако неки убица, односно неко ко жели некога да убије и гони га да га убије, прође поред вас и пита у ком правцу је отишао бегунац, ви сте дужни да кажете куда је гоњени побегао, иако то може да доведе до тога да га убица стигне и убије. Дакле, ви фактички постајете саучесник, помагач, у сваком случају не отклањате опасност од онога коме прети убиство, јер је Кант сматрао да од моралног правила о дужности говорити истину не сме бити одступања ни у оваквом случају.

Ја сада не могу да улазим у аргументацију Кантову. Међутим, као што су многи приметили, не значи ли овакво држање ступање у другу, још тежу моралну ситуацију, у кршење других норми морала, које такође категорички захтевају да буду поштоване, а то је: дужност бранити људски живот, слободу, част, имовину итд.? Према томе, ако неко ко тежи да уништи живот, част, имовину, слободу вас пита на горе описани начин, ви сте дужни не да му олакшате него да отежате ту његову залу намеру.

Према томе, са моралом би све било лако и просто када би моралне норме биле у складу једна с другом. Али, на жалост, ни моралне норме, као ни правне, нису увек у складу једна са другом. Има ситуација у којима долази до моралног сукоба, сукоба двеју моралних норми или двају морала у целини. Кад морали дођу у сукоб, човек не зна шта да ради, јер када слуша један, крши други.

У нашем друштву конкретно имамо управо то стање у овој револуционарној ситуацији у којој се налазимо у изградњи социјализма. Ми покушавамо да изградимо нов морал, социјалистички морал, а стари буржоаски, ситносопственички, чаршијски, племенски још живи и сваки од нас, више или мање, налази се у том сукобу морала.

Међутим, може бити да је са извесног гледишта лакши сукоб два система морала него кад у самом систему постоји сукоб норми, јер ако је у самом систему сукоб норми, онда значи да систем није савршен. Наш сопствени лични морал, који сваки од нас носи, несавршен је и садржи норме и захтеве који су супротни и ми смо непрестано у тим моралним дилемама. Према том, оно на шта Кант није обратио довољно пажњу, то је унутрашњи сукоб у једном истом моралном систему. Јер постоји, с једне стране, морална дужност говорити истину, а са друге стране дужност спречити тешко морално недело као што је убиство. Како се ти сукоби могу решавати? Они се могу ре-

шавати само постављањем једне моралне скале вредности и норми које те вредности бране, односно остварују. Према томе, у случају сукоба две моралне норме треба ићи за оном која је виша, а виша је у моралу не она коју је издао виши орган него која брани важније морално добро. Нивоља долази онда кад има два добра подједнаке вредности. У том случају морални субјекат заиста је у веома тешкој ситуацији, јер мора у пракси да прида већу важност већем од та два добра, а то не може да учини.

На основу ових неколико теоријских разматрања да се вратимо положају адвоката. У чему је, дакле, та деликатност положаја адвоката, специфичност његовог етичког положаја?

Несумњиво је да је једна од основних моралних норми адвокатских да се мора држати истине, односно да говори истину. Шта значи говорити истину? Да ли говорити истину значи никада не рећи оно што није истина, односно рећи само истину? Али шта да радимо са прећуткивањем? Говорити истину — да ли значи говорити целу истину коју знаш или само онај део истине за који сматраш да треба да говориш? А то је у вези с поверењем, о коме смо говорили. Поверење значи: истину коју сазнаш у поверењу мораш да сачуваш уколико она није у складу с одбраном. Морална норма је и да је адвокат дужан да помогне брањенику. Докле та помоћ може да иде? Да ли може да иде дотле да адвокат говори лаж? Свесно да прећуткује истину? Или мора да говори целу истину?

То су такве ситуације у којима се не може одступати, нема се куда — човек је у безизлазној ситуацији, мора да се реши. Али, иако је ово специфичан положај адвоката због поменутог поверења и због тога што је брањеник у основи слабија странка у поступку, ипак сличан проблем се у основи поставља за све странке у поступку.

Да покушамо сада да ту ситуацију мало конкретизирамо и ближе анализирамо.

Видите, ја имам пред собом човека кога треба да браним. Адвокат сам. Ја знам да је он учинио прекршај од кога га браним. Да ли сам ја, ако знам, дужан да кажем да знам, а дознао сам на основу његовог поверења, или сам овлашћен, морално овлашћен да не кажем? Да ли сам морални субјект ако се правим као да не знам ту чињеницу која иде на штету мог брањеника, прећуткујем је или чак негирам? Нема сумње да сам брањеник, његова личност као човека, његов тежак положај итд. изазивају једну моралну обавезу, обавезу помоћи човека у невољи. Али да ли та помоћ у невољи може ићи дотле да спречи да се истина открије и санкција примени?

Мени се чини да у пракси адвокати сматрају да су морално овлашћени да чињенице које сазнају, а које иду на терет њиховог брањеника, у најмању руку могу да прећуте, а најчешће и да их негирају.

Ако је то тако, а не знам тачно како је, ја мислим да је ту ипак у питању прекршај моралне обавезе. По мом мишљењу,

чињенице које сазнам као адвокат од брањеника у поступку не морају бити изнете, оне могу бити прећутане, али не смеју бити негиране. Мислим да адвокат не треба да иде толико далеко да износи чињенице који иду против његовог брањеника, јер би тад дошао у сукоб са другом моралном нормом, која је такође за њега, и специфично за њега веома важна, јер је брањеник у слабијем положају, а то је да он треба да га брани, а не да се на неки начин пребацује на страну тужиоца. Но он не сме да иде дотле да негира чињенице када зна да те чињенице постоје. Он треба да каже: претпоставимо да је то тачно, да је рецимо мој брањеник убио, украо итд. Али, и ако је, ипак има те и те чињенице које његов положај олакшавају. Или адвокат може рећи: није сигурно да је то тачно, јер на крају крајева он не мора веровати свом брањенику. Зна се каква су психичка стања људи у таквим ситуацијама, нарочито у тешким оптужбама. Хегел је сматрао, и то је један од најсложенијих проблема у његовој „Филозофији права“, да кривац тежи казни, чак да има право на казну (психолози, између осталих Фројд, разјаснили су ту ствар: то је појава самокажњавања, он сам себе кажњава, и често сам себе кажњава више него што заслужује — рецимо изврши самоубиство). Према томе брањеник, ако је за тешко кривично дело осумњичен, односно крив, зна да је крив, и зато је у врло тешкој ситуацији, па ће често рећи више него што је истина, окривљујући самог себе. А адвокат мора и о томе да води рачуна и да чињенице које је чуо од њега не сматра апсолутно тачним, јер је основно правно правило да признање није доказ. Према томе, није доказ ни пред адвокатом и он мора да буде врло опрезан у погледу истинитости чињеница.

Али основни проблем је да ли чињенице које иду против брањеника, а које је адвокат дознао и за које је чак убеђен да су истините, да ли он те чињенице сме да прећути или негира њихово постојање, односно, да ли сме да потврђује да оне постоје? По мом мишљењу — опет понављам — он би морао помоћи, тј. није дужан да те чињенице изнесе, али не сме ни да их негира, него треба да износи чињенице које иду у прилог брањеника, а тих чињеница увек има. Као што са друге стране тужилац не би смео да тврди, чак и ако је убеђен у кривицу оптуженог, да је то апсолутно тачно, него да каже: ове чињенице говоре за то и ја износим, разуме се, ове чињенице, а адвокат или оптужени нека изнесе друге чињенице, оне које су у њихову корист.

Међутим, ја бих хтео још једну ствар да кажем: право и морал, као што знате, на жалост, нису увек у складу и не могу бити у складу. Када би били у складу, не би било потребно и право и морал, не би постојала два система норми него један. Морал је по правилу људскији систем норми него право, заснован је на вишем хуманитету човека. Право је засновано на минимуму хуманитета који друштво сматра неопходним. Моралне норме стављају нас на теже обавезе него правне норме. Нико

право не наређује да је дужан да човеку у невољи да материјалну помоћ. Али морал то прописује и ми то чинимо, ко више — ко мање. Због овог несклада никад нећемо да решимо, на савршен начин, моралне проблеме не само адвоката и адвокатуре него странака у спору уопште, јер спор је сам по себи правна ситуација која је морално противречна и не може бити морално савршена.

Може се десити, разуме се, да у једном конкретном спору странке имају беспрекорно морално држање, јер и један и други говори истину. Али кад би увек тако било, онда спора такође ни не би било. А човек је такво биће да има интереса и да има одређен хуманитет који није савршен. И кад је у питању тај његов интерес, он не само да неће да говори истину, а то је релативно лак проблем, него поставља један много тежи проблем, проблем подсвесног елемента у нама. Тај подсвесни елемент чини да ми свет гледамо кривим очима. Наше страсти, наши интереси, наше жеље извитоперују наше погледе и човек верује да говори истину онда када говори неистину, јер је ситуација у којој се нашао таква да не види истину. Мислим да имате у пракси милионе случајева где — чак не мора ни странка бити, може бити сведок — два човека која су исту ствар гледали говоре различито, један каже једно, други — друго. То може бити случај зато што сваки догађај на различитог субјекта различито делује, зависно од његовог образовања, страсти, тренутка у коме се нашао итд. А ако су у питању интереси, симпатије, антипатије, онда то јако утиче. Човек види другачије и убеђен је да види другачије него што стварно види. А то утолико пре уколико је у питању странка, која услед својих интереса не види истину и није способна да види истину. Она има криву свест, оно што зовемо идеологијом. У ствари, идеологија није само класна и друштвена појава, када крива свест долази услед положаја у друштву, него и појединац, кад дође у одређен положај у друштву, може имати криву свест ако му је положај на одређен начин тежак, одн. лак и повољан. Ми људи смо таква бића да нам је веома тешко да говоримо истину, не само намерно него и подсвесно се суздржавамо да говоримо истину.

Проблем истине је по мом мишљењу основан проблем у спору, а поставља се на специфичан начин за адвокатурџу. И он је веома тежак. Мислим да он увек избија у први план када је реч о питањима односа етике и адвокатуре. Међутим, има других етичких проблема, о којима се мање расправља, који се мање јављају у пракси, јер нису тако конфликтни, нису тако заоштрени, али можда нису мање важни. Ја ћу само да поменем један од њих, који мислим да је за нашу средину веома важан. То је проблем савесности у раду, одговорности да се ради на најбољи могући начин. То је проблем упорности и прилежности и идења до краја у исцрпљивању средстава. То значи исцрпљењу својих сопствених умних и стручних снага да се учини све што може за постизање циља. У овом случају, рецимо, за постизање истине или одбрану браћеника у одређеном процесу.

Тај проблем опет није само адвокатски, то је проблем свакога ко врши јавну функцију. Кад кажем да је он нарочито за нас важан, ја се тиме ни најмање не изузимам из те опште ситуације. Има професија где се савесност много више захтева него у другим професијама, јер су последице много теже. Таква је струка лекарска. И зато постоји проблем лекарске етике и израђује се лекарски етички кодекс. Али исто тако постоји проблем савесности у послу адвоката. И чак не само у послу адвоката, по мом мишљењу, него у послу правника уопште. У највећем броју случајева, уопште уколико правник ради са важнијим интересима човека, почевши од живота, преко части итд., до слободе и имовине, уколико мора да има већу савесност, његова морална одговорност је тежа. А када је реч о оним правницима који раде у судовима, они су по правилу изложени највећој одговорности, а међу њима адвокати једној специфичној, тешкој одговорности. Јер опет, нарочито уколико је странка у тежем положају, уколико је кривични поступак, и уколико је окривљена за теже кривично дело, уколико је савесност адвоката, под којом треба подразумевати и елемент упорности у борби да се да максимум помоћи, од веће важности.

Ја ћу овде стати, с тим да сигурно има још низ етичких проблема које можемо у дискусији поменути и о њима расправљати.

Питање:

Каква је морална ситуација оптуженога, који, правно, за разлику од сведока, није дужан да говори истину?

Проф. Лукић:

Мислите да је морална ситуација оптуженог тешка зато што, по правилу, по праву, није дужан да говори истину? Морал и њему наређује да говори истину.

Примедба:

Ја не мислим.

Проф. Лукић:

По мом мишљењу, спор је таква правна ситуација у којој је веома тешко да изиђеш морално апсолутно чист. Ако слушаш једну моралну норму, грешиш се о другу. Идеално би било да сви говоре потпуну истину, без обзира да ли иде на њихову штету или корист, и да се на основу те потпуне истине доноси једна потпуно тачна пресуда, која лежи на материјалној истини. Али када би људи говорили потпуну истину, скоро да спора не би било. Према томе, спор је, са гледишта морала, сложена појава, а морална ситуација је таква да у њој морамо правити морални компромис. То је мој став. Ми можемо против тога става војевати, али мислим да је став реалан и он се огледа

између осталогa у томе што правни прописи нису у складу са моралним прописима када допуштају оптуженом да не говори истину о себи, и чак да уопште не даје никакву изјаву. Онда је то, по мом мишљењу, морални компромис. Јер, човек, као што рекох, није савршено морално биће и не може да буде савршено морално биће и право рачуна са реалнијим човеком од оног са којим рачуна морал. Морал захтева да будемо виши него што захтева право. Према томе, са једног строгог моралног становишта би она Кантова законитост: *говорити истину* важила и за оптуженога.

Примедба:

То значи: не сме да прећути. То није практично.

Проф. Лукић:

То знам по себи. У пракси ја, рецимо, направим саобраћајни прекршај. Верујте ми да се налазим у тешкој моралној ситуацији, али не лажем.

Али ако је човек у много тежој ситуацији, може се разумети ако, на жалост, лаже. Ретки су људи који ће да кажу истину против самога себе у тако тешкој ситуацији. Али човек мора да осећа грижу савести, мора да му је непријатно што крши моралне норме.

Примедба:

Имамо ли право да откажемо пуномоћ у случају кад је оптужени очито крив?

Проф. Лукић:

Таман посла! Онда ће сви отказати пуномоћ, а обавезно треба човека бранити. То је исто као када би убицу, рањеног, довели у болницу и када би лекар казао: нећу да помогнем, јер ти си убио човека. Не може он да буде судија, он мора да врши своју дужност. По праву, оно што суд каже истина је. Према томе, све наше приче пре тога и после тога не значе ништа. Према томе, не може адвокат да буде судија, да каже: ја отказујем пуномоћ, јер ти си крив.

Питање:

Као адвокат сазнам чињеницу коју не зна нико, ни суд, само ја и оптужени. Натукне се и почне о тој ствари да се говори. Ви кажете: као моралан човек, као човек са моралним принципима, ја, као адвокат, требало би да прећутим ту чињеницу: да је не споменем, да је не поричем, али и не помињем. Ја бих јако слабо бранио у том случају. Боље би ми било да откажем пуномоћ. Јер, молим вас, ако не порекнем, ја сам суду рекао да је то тако. Да, апсолутно, то је пракса.

Проф. Лукић:

Онда се ми потпуно не слажемо. Шта каже етички кодекс адвоката?

Примедба:

Ми смо у кодексу заузели јасан став: адвокат не сме да износи ниједну чињеницу, и без обзира како је сазнао, ако иде на штету његовог браника.

Питање:

Ако у завршној речи кажем да није убио, а знам да је убио, ја сам прекршио норму, а како ћу га бранити ако кажем да је убио?

Проф. Лукић:

Није дужност адвоката да га брани по сваку цену, него да га брани у ситуацији у којој је он, да наведе чињенице које олакшавају његову ситуацију.

Ситуација спора је са једне стране приватна ситуација сваког учесника у спору, а са друге стране друштвена ситуација, јер ју је друштво регулисало и правом, и моралом, и политиком, и како хоћете. Када би друштво било незаинтересовано за спор, оно би препустило странкама нека приватно решавају спорове, нека се убијају, туку, па ко је јачи, тај је добио спор. Међутим, друштво је заинтересовано да у спору постигне истину о спору. Нашло се, после инквизиционог поступка, да се истина најлакше постиже контрадикторношћу. То значи: ја говорим једно, ти говориш друго. Али то што ја говорим једно не сме ићи толико далеко да поричем оно што знам, више-мање, да је истина, јер онда је друштво у опасности, него ја говорим што иде у прилог мени, а ти што иде у прилог теби, а онај трећи, суд, нека цени, нек из тога изводи закључак.

Питање:

Каква ће бити завршна реч адвоката?

Проф. Лукић:

Завршна реч адвоката: друг тужилац каже да је убио, ја не знам, то је на вама да утврдите. Али и ако је убио, ове и ове чињенице говоре да је убица у таквој и таквој ситуацији; или: ове и ове чињенице говоре да није убио. Допуштено је казати да није сигурно да је убио.

Адвокат наводи чињенице које говоре да није убио. Он не крши морал зато што није судија у спору него странка. Када би свако на себе узео да буде судија, онда би било врло рђаво. Ви не вршите улогу суда, ви не утврђујете да ли јесте или није,

то је ствар суда. Ви утврђујете шта иде у прилог вашег брањеника, али не тако да свесно тврдите неистине.

Примедба:

Окривљени тражи такву одбрану.

Проф. Лукић:

Може да тражи, али адвокат има своју вољу и савест и никад не треба да говори неистину.

Питање:

Рецимо, дође странка и каже: јури ме полиција, извршио сам тешко кривично дело разбојништва, пиштољ којим сам то извршио сакривен је ту и ту. Добио је позив за ујутро у СУП на претходне разговоре, испитивања. Исприча све и пита адвоката шта да ради. Ако му кажем да каже поштено где је пиштољ, а запрећена је смртна казна, нисам сигуран да је неће добити, а ако му не кажем, опет не ваља. Шта у таквом случају адвокат да ради?

Проф. Лукић:

Не бих волео да будем ни адвокат ни судија. Признајем да је посао који вршите страховито тежак посао. Ви се налазите у непрекидним моралним дилемама. Ипак је вама лакше него судијама, који изричу казну. Али у таквој ситуацији у каквој је ваш брањеник, по мом мишљењу увек треба рећи брањенику да поступи по својој савести и по могућности да говори истину. Не треба адвокат да му сугерира да не говори истину. На крају крајева, говорење истине увек је олакшавајућа околност и ако се утврди да није говорио истину, једна олакшавајућа околност му је ускраћена. Требало би му саветовати да поступи по својој савести. Скренути му пажњу како му је ситуација тешка и ако може, да говори истину. Тиме га нисте натерали, иако сте сугерисали. Нећете отићи и милицији рећи: ево, извршио је убиство, јер правно сте ослобођени, а мислим и морално, да то чините, али не смете га подржавати и саветовати му да не говори истину. То је моје мишљење. Не видим боље решење.

Примедба:

У том случају често долази до сукоба између брањеника и адвоката. Адвокат увек даје брањенику савете који су најповољнији за њега, а најповољнији су да каже истину и да се правнички брани на основу чињеница које стоје. Међутим, шта ако дође у сукоб са својим брањеником и он каже: нећу да признам? Моја дилема не иде даље, ја увек отказујем пуномоћ, јер га не могу бранити на начин на који сматрам да је најбоље да га браним.

Проф. Лукић:

Лично мислим да, ако адвокат дође до уверења, као што кажете, да брањеник пада у тежу ситуацију зато што неће да слуша његове савете, он је вероватно морално овлашћен да откаже пуномоћ, мада то није потпуно сигурно. Јер, видите, неко мора да га брани. Ако неће добровољно, биће обавезно, јер је обавеза за случај када је бранилац обавезан, а шта ће онај да ради који мора да га брани? Ви може бити нисте обавезни да га браните. Онда имате право, и морално право да искористите то своје право да га не браните. Али онај који је обавезан да га брани, по мом мишљењу, може само да наведе чињенице које говоре у прилог одбрани, али не сме лагати. Ви можете погрешити, можете веровати да је убио, а да није убио. Али ако сте уверени да чињеница постоји, не смете је свесно негирати. По мом мишљењу мања је вредност одбране него вредност истине, која је и друштвена вредност, јер спор није ствар само односа међу странкама него између њих и друштва као целине, које има интереса да се поступи по истини. Са друштвеног становишта, међутим, када се уважи да је човек члан друштва, да није самосталан, онда оно што је за друштво добро, дугорочно посматрано и начелно, и за човека је добро, јер ван друштва не може да опстане. Према томе, када се ми у одбрани задржавамо на извесним границама на којима бисмо тешко повредили друштвени интерес, који је и интерес брањеника као члана друштва, онда се сукобљавају два интереса: његов лични, краткорочни интерес и његов дугорочни интерес као члана друштва. Мислим да морамо стати на једној граници која дели те интересе, која делом довољно штити његов лични интерес, али не толико да би поништила општедруштвени интерес, који је и његов.

Питање:

Ја сам уочио у овом разговору да је централно питање прећуткивање од стране адвоката чињеница које је сазнао у току поступка, кривичног и евентуално грађанског (и сваког). Мени се чини да не бисмо могли рећи да је то централни проблем етике адвоката. Јер ја сам адвокат од 1954. године, када сам код вас на Правном факултету дипломирао, и мислим да су централна етичка питања адвоката на другој страни, коју сте споменули: питање савесности у раду, упорности, поштеност односа према странкама, нарочито кад је у питању новац. Ту најчешће долази до конфликта и повреде етике. По мом мишљењу врло су ретки случајеви да адвокат дође у позицију да нешто прећути, јер обично клијент и не повери.

Проф. Лукић:

Ја сам веома захвалан што ви сматрате да су друга питања важнија у пракси. Међутим, ја сам ово друго питање поменуо

на крају и мање сам о њему говорио. По мом мишљењу, и у литератури (откада постоји адвокатура рекао сам, постоји проблем адвокатске етике), у етичким расправама увек је ово прво питање изазивало много више пажње и дискусије него друго, из простог разлога јер је ово друго релативно просто, ту нема моралних сукоба. Ту је потпуно јасна морална ситуација. Адвокат може да греши против етике, и то је врло рђаво. Ја мислим да је то теже него када греши лекар. Можда сам ја у том погледу пристрасан, али ту нема проблема. Треба бити савестан, нема сумње. Можда ми нисмо склони вредноћи, савесности, упорности. Ја бих волео да је овај мој утисак погрешан, јер судим по себи, а бојим се да ипак није погрешан. А овде постоји проблем, иако је редак у пракси.

Волео бих да знам из праксе који се још етички проблеми постављају. Остављам питање награде, а то је такође веома тешко питање. Веома је тешка ситуација у којој адвокат мора да наплаћује своје услуге од странке. Ја лично мислим (и не знам да ли је то икад у пракси покренуто), мада то има своје веома рђаве стране, да адвокат треба да буде не јавни службеник него јавни функционер, кога друштво плаћа за његове услуге, а друштво нека наплаћује мало веће судске таксе и нека издржава адвокате као и судије. Зашто, молим вас, долазити у понижавајућу ситуацију? Поготову зато што људи немају сувише много пара и што човеку тешко пада, кад дође у ситуацију да иде у затвор или да изгуби службу итд., тешко му пада да плаћа адвоката. Ту сигурно има моралних проблема, мада не тако тешких. Има и других моралних проблема. Ја нећу о њима да говорим, али често, из разговора с адвокатима, стичем утисак да већина адвоката сматра да су порески терети тешки за њих и да постоји извесно неповерење према њима као да прикривају своје приходе. Мислим да ниједан адвокат није достојан свог имена ни функције ако би покушавао приходе прикрити, али његова морална ситуација је тешка када му се непрекидно чини да друштво сумња у његово поштење, кад се осећа осумњичен не само са правног него и моралног становишта. Али чини ми се да ипак ти проблеми нису толико сложени, бар с гледишта етике, јер не долази до сукоба моралне дужности ако човек исправно врши своју функцију. Али наплата хонорара од странке, а странка је, нарочито брањеник у кривичном поступку, увек у тешком положају, сложен је проблем. Ту наплаћивати није лако. Ја бих лично зато предложио да се бар услуге у кривичном поступку сматрају као друштвене услуге и да се хоноришу из друштвених средстава. То сигурно не би било много и лако би се нашло начина да се нађу средства за то, а избегли бисмо врло непријатна сумњичења и дилеме адвоката.

Дајте ми још ако имате из праксе тих моралних проблема пред којима се налазите?

Питање:

Ја као тужилац ћу изнети: ради се о вештацима. Ми смо врло зависни од вештака. Вештаци могу да сачине такав извештај који ја интимно не могу да прихватим. Лично сматрам да је он крив, ја ћу њега оптужити и поред тога што ћу поднети налаз вештака, али је ту велика дилема тужиоца.

Проф. Лукић:

Тужилац је такође у веома тешком положају. Ту је ова дилема: да ли уопште може његово уверење о кривици некога да игра улогу у његовој функцији? По мом мишљењу, тужилац врши једну друштвену функцију. Он је по закону дужан, кад има одговарајуће чињенице, без обзира шта лично мисли, да врши своју функцију, а на суду је да каже шта је истина. Према томе, ако он по закону има чињенице на основу којих мора да гони, он мора да гони без обзира што је убеђен да те чињенице нису довољне да докажу кривицу, а, разуме се, дужан је исто тако, по закону, да вештачке и све друге налазе, такви какви су, поштује, с тим што може да их оспорава као и свака странка.

Ја лично мислим такође, мада немам великог искуства, две ствари кад је реч о вештачењу. Прво, мислим да сувише прибегавамо вештачењу и, на жалост, по правилу, њега сувише траже адвокати.

Друго, мислим да ми правници морамо бити одраз здравог разума у друштву и јавног мњења. Сваки стручњак је склон заблуди, јер претерује у својој стручности. И ми смо вероватно склони тој истој мани, претерујемо у својој стручности, али мислим да ми имамо ту друштвену функцију, да је наша струка таква да има више везе са јавним мњењем и здравим разумом и дужна је да о томе води рачуна, па да вештаке мало контролишемо.

Мислим да правник има не само право него и дужност, као представник друштва, без обзира да ли је тужилац, судија или адвокат, правник има дужност да мало критички погледа у те вештачке налазе. Ви сигурно знате много боље него ја, али ја сам убеђен да се многи вештачки налази практично, са друштвеног становишта, могу критиковати и морамо их критички посматрати. Уосталом, закон налаже дужност учесницима у поступку, суду посебно, да не може да узме здраво за готово вештачке налазе, него их подвргава друштвеној оцени.

Питање:

Проблем је да ли прихватити странку, јер има несигурности. Могу да вам кажем из адвокатске праксе од 20 година, да често пута изгубим пред судом онде где сам сигуран у своју стручност и где су чињенично чисте ствари. Изгубим, рецимо, што суд заузме становиште које је у конкретном случају супро-

тно закону: сматра социјалном заштитом станарско право итд. Ако, с друге стране, узем случајеве у којима сам несигуран, онда шта ћу уопште радити, јер нећу бити сигуран више ни у шта. Имамо и овакву ситуацију: бранио сам када је закон био овакав, у међувремену се променио закон и каже да ће се на несвршене ствари примењивати стари закон; када сам странке узео, ја сам рекао да ћемо добити парницу, а ја ћу изгубити. Та дилема шта узети у адвокатској канцеларији није само почетничка него до краја живота остаје.

Проф. Лукић:

Хвала на примеру. То је дилема и њу није лако решити. Али по мом мишљењу адвокат не би смео да много узима у обзир исход. Не само да није моралан субјект него није добар стручњак ко тврди да ће сигурно бити овако или онако. Ја увек кажем: право није сигурно, не можеш у праву никада стопроцентно тврдити да ће бити тако, јер су у питању људи, а не аутомати. Према томе, требало би да буде тако и тако, али странка не сме никад да стекне утисак да јој ти гарантујеш да ће бити тако и тако, а наш свет тражи гаранцију. Никад не смемо доћи у ситуацију да гарантујемо човеку или да стекне утисак да ми гарантујемо, а наш је човек заиста такав да хоће гаранцију. Није адвокатūra радња која продаје унапред готове пресуде.

Питање:

А како када дође човек и каже: како ја ту стојим?

Проф. Лукић:

Треба рећи: по мом мишљењу стојиш овако, али немој сматрати да је моје мишљење сигурно. Ја знам да са практичног становишта то изгледа лоше, али ако се сви адвокати држе тог принципа, онда ће бити у реду.

Ту не сме да утиче практичан интерес: адвокатūra је јавна служба. По правилу адвокат треба што мање да одбија странке, то је слично лекару: лекар не сме отказати помоћ. То је јавна функција, у којој има ризика: морални ризик, стручни ризик, материјални ризик, да не говорим о другом ризику. Према томе, ризици су бројни и кад ступи у адвокатску професију, човек мора да зна свој ризик и као морално одговоран субјект да ризикује. На крају крајева поштење се увек исплати: адвокат који странци гарантује успех после 5—6 неуспелих гаранција губи поверење.

Примедба:

Лако је узети јасну ствар, али с нејасном је тешко. А тешко је и прихватити несигурну, а компликовану ствар.

Проф. Лукић:

Странке треба што је могуће више одстрањивати од спорова ако адвокат процени да нису у праву, да ће изгубити парницу или да је друштвено штетно да воде спор. Његова је морална дужност да их тада одстрани од спора. То такође може да иде на уштрб материјалног непосредног интереса, али и то је једна од моралних дилема где га његова функција обавезује да занемари свој приватни интерес. Тешко је и примити компликовану парницу чији се исход не види, која захтева огроман напор. То је заиста једна лична дилема, и не само лична него и професионална: да ли адвокат има довољно снаге да то изнесе? Нема никакве сумње да су то компликована и тешка питања која адвокат има да решава, и етичка и друга, али он увек у првом реду треба да води рачуна да је јавни функционер, и чак првенствено јавни функционер. Он мора своју личност да подреди својој функцији, не наравно уз потпун губитак личног интереса.

Питање:

Ја бих изнео једну дилему која се у штампи појавила и на одређен начин поставила. Ви знате за друштвену акцију испитивања порекла имовине. Ту је несумњив друштвени интерес да се одузме онима који су присвајали имовину без рада. Сада се адвокати појављују у тим пословима, они штите тог грађанина против кога се води поступак, штите његов посебан интерес. Сада долази до једног неспоразума, до једне критике ако адвокат у тим поступцима успе. Ми смо недавно имали чланак у „Дневнику” о томе како је добар број предмета обустављен захваљујући вештим адвокатима. Са моралног гледишта ја мислим да је то проблем усклађивања посебног и друштвеног интереса, а ми по правилу заступамо посебни интерес грађана.

Проф. Лукић:

Има питања која постају акутна, обоје се емоционално и реагује се на начин који можда није увек у складу са друштвеним интересом. Не мислим да није мањи друштвени интерес да заштитимо оног човека коме прети неосновано одузимање од интереса да се одузме оном коме треба. Према томе, по мом мишљењу ту нема никакве специфичне ситуације, а адвокат, ако се држи моралних, политичких и правних начела о којима смо говорили, помаже да се дође до истине. Једино што имате један друштвени притисак у тим конкретним ситуацијама које изазивају одређене емотивне реакције. Такав је био случај у Крушевцу с оном девојчицом која је скочила са прозора. Јавно мњење је емотивно реаговало и адвокати који је требало да бране отказују, неће да бране. Али адвокат мора да врши своју функцију и по цену непопуларности и критике. Када би била служба лака, онда би све било лако, али неко мора вршити и

тешке службе. Ја се сећам првих година после рата када су такође извесне реакције јавног мијења доводиле до врло тешких последица: оштрије се казне људи него што би требало да се казне, а после две године пробу те емоције и сами они који су емотивно реаговали, виде да су грешили. Ако је и адвокат погледао у датом тренутку емоцијама, он је допринео да се поступи против друштвеног интереса. Према томе, мора се бити моралан, храбар, професионално храбар, мора се остати на свом послу.

Питање:

Има ситуација које су карактеристичне за многе средине (не мислим да је специфична за адвокате): тешко се говори истина ако она погађа некога. Ако се деси да се неко охрабри и каже истину, онда онај кога погађа истина обично одговори и врши притисак на онога ко је казао истину и све је мање оних који говоре истину, а често се дешава да је последица да онај који је рекао истину буде и тужен. Сада се поставља питање: где је морал једног већег круга људи, управо оних на које се односи та истина?

Проф. Лукић:

Мислим да је одговор јасан. Као што сам рекао, човек у спору мења своју психу и свест и гледа криво. Важно је да они који учествују у поступку као јавни функционери: судије, адвокати, да они имају исправан став. Наравно, ако се употреби незаконито средство, онда треба бранити онога који би трпео ако би говорио истину. Ситуација није проста, али са моралног становишта је јасна.

Мени се чини да смо углавном оно што је за вечерас могло да се каже, казали. Ја вам се веома захваљујем, јер имам мало увида у праксу и оно што сам чуо знатно ми користи.

Такође вам се захваљујем на пажњи и интересу који сте показали. Мени је било пријатно да се уверим да у свом послу поступате у складу са моралним нормама без обзира на тешкоће свог позива. Јер уколико је позив тежи, утолико је племенитије и јуначније вршити га исправно.

Иван Кркљуш, адвокат у Новом Саду

УГОВОР О ЗАЈМУ И ЗАСТАРЕЛОСТ

Устаљена судска пракса је, без посебних образложења, стала на становиште да потраживања из обавеза по уговору о зајму застаревају за десет година. Ако су образложења и постојала, она су се сводила или на категорију неоснованог обогаћења, или, како у закону овај рок није посебно нормиран, на десетогодишњи рок, као рок „опште застарелости“.

О премиси обогаћења без основа нећемо ни говорити, јер је уговор о зајму, очигледно, основ, па би, ма и летимична анализа у том правцу, била беспредметна.

Међутим, одлука Врховног суда Војводине — ГЗЗ 38/76. — само потврђује прву верзију образложења, нотирајући да потраживања која проистичу из зајма, застаревају за десет година у смислу чл. 14. Закона о застарелости потраживања, јер да законом није одређен неки други рок. Ова одлука је интересантна и ради тога, јер овај рок одређује и с обзиром на уговоре о кредиту¹, сматрајући га уговором о зајму, па тако, на изванредан начин, изједначаје титуларе односа, тј. физичка и правна лица, будући да је постојала нека неписана бенефицираност физичких лица у односу на правна лица.

Но, ова одлука је само наставак, да не кажемо инерција, схватања које је било лишено сваког напора да се применом правне и законске аналогije нађе адекватно, и законито, решење у самом Закону о застарелости потраживања.

¹ Уговор о кредиту, ако су у питању послови између физичких и правних лица, по правилу је уговор о купопродаји са бенефицираним роковима, најчешће у једнаким месечним ратама плаћања, тако да се „уговор о кредиту“ не појављује, и не представља посебни правни посао облигационог права. Друга варијанта „уговора о кредиту“ је зајам, с тим што зајмопримац исти враћа, као горе, у једнаким обротама. То значи да уговор о кредиту не постоји као посебни и самостални инструмент чак ни у пословима привредног права, изузимајући кредитирање као банкарску и економску категорију, где по правилу долази до дугорочнијег пласмана капитала, нарочито код инвестиционих захвата, где овај може бити комбинован са кооперативним односима, деобе по основу учешћа резултата рада и сл. У сваком случају ово питање отвара нове просторе за анализе, које ће у овом чланку, с обзиром на његову одређеност, изостати.

Уложићемо напор, не нарочито интензиван, да анализом института застарелости кроз позитивне законске текстове, у првом реду Закона о застарелости потраживања — у даљем тексту: Закона — нађемо решење овог проблема.

Указивање да је време као категорија веома релевантна за право, било би непотребно, да протек времена, дакле једна законом одређена дистанца, не представља имплицитну и увек капиталну компоненту појма застарелости.

Тачно је да „... застара јест губитак права каквог, које се није извршавало у време законом утврђеном” — § 1451. ОГЗ-а, односно да ће закон „... определити да права због дуготрајућег неупотребљавања на штету другог престану и изгубе се...” § 35. СГЗ, али је Општи имовински законик дао материјално-правну структуру категорије застарелости. „... Застара у законском смислу бива када закон одреди да неко вријеме за које, ако дужитељ не потражи намир дуга он га више неће моћи судом наплатити, ускртије ли се дужник застаром користити.” — чл. 950. ОИЗ.

Прва два закона говоре о времену, или, прецизније, дају примарни акценат временској компоненти, која, ако се стекне, има за последицу „губитак права”, али тај губитак права прецизно и изванредно тачно — можда мало преопширно — формулише ОИЗ, јер говори да „губитак права” значи управо отсуство санкције, што значи да се право не губи, обавеза остаје, ако се изврши, она је извршена у складу са правом и не може се, накнадно, дисквалификовати, али права норма, која иначе увек садржи и санкцију, остаје без ње, што је последица једне друге правне норме — која говори о застарелости — и та друга норма садржи уствари санкцију за престанак санкције у првој.

Можда цела ствар, изгледа, на први поглед, заплетена, али, једноставније речено, закон не интервенише принудом у оним односима у којима је титулар кроз релативно дуги период толеришао неизвршавање обавеза дужника.

Зато Општи имовински законик и каже: „Ко право своје запушта, нека себе криви ако га изгуби”.

Зашто је то тако?

Друштво је заинтересовано да се не нарушава правни поредак па је нормирало правила понашања. Исто тако је одредило успоставу евентуално нарушеног правног поретка. Инструменат те успоставе је правна норма, која садржи правило понашања и санкцију.

Међутим, ако једна ситуација нарушеног правног поретка траје, ако је то трајање толерисано, ако та толеранција има прећутну сагласност титулара права, онда је друштво ову фактичку ситуацију прихватило и одрекло се интервенције, јер је стало на становиште да је у интересу поретка да се одрекне санкције. Интерес поретка је управо у правној сигурности која

базира на фактичким правним ситуацијама, дакле на ситуацијама које је креирао сам живот.

Ово се, као начело, не односи само на физичка лица, дакле на права појединаца, већ на све субјекте права и то не само у релацијама грађанско-правних односа, већ и у домену кривичног права.

Ово последње истичемо намерно, јер ће даља анализа бити неминовно везана за одређивање обима временске дистанце посматране из аспекта друштвене опасности и кривице као елемената који одређују трајање рока застарелости.

Свако нарушавање правног поретка претпоставља друштвену опасност. Значај заштићеног добра има, као корелацију, степен друштвене опасности нарушиоца. Ови односи су најмаркантније изражени у домену кривичног права. Нарушилац мора да изврши неку радњу која је противна фиксираној правној норми. За деликатну одговорност је поред повреде, потребна и кривица. Остале елементе, у оквиру овог чланка, намерно занемарујемо.

То значи да су две капиталне претпоставке за примену санкције, у деликтним релацијама, друштвена опасност и кривица.

И поред тога што је у овим релацијама друштвени поредак највише заинтересован за примену санкције, примењује се, управо због правне сигурности, институт застарелости. Време застарелости је одређено у погледу трајања — у зависности од тежине повреде норме, односно угрожавања јавног поретка.

Да будемо ближи теми, нећемо говорити о застарелости код кривичног дела убиства, или сличних дела, где је тај рок веома дуг. Ограничићемо се на дела везана за имовинске релације.

Ако неко украде, рецимо, 250 динара, евидентно спреман да их никада не „врати”, односно лажним приказивањем или прикривањем чињеница доведе неког у заблуду, или га одржава у заблуди, и тиме га наведе да нешто учини на штету своје имовине, онда ће тај извршити кривично дело из чл. 259. КЗ — ситно дело крађе, утаје или преваре. (Примери из материјалног и процесног кривичног законодавства дати су према доскора важећим законима, што је за наше излагање без посебног утицаја.) Ако је дело извршено на штету приватне имовине, гоњење се предузима по предлогу. По чл. 52. ст. 1. ЗКП, за кривична дела која се гоне по предлогу или по приватној тужби, предлог или приватна тужба се подносе у року од три месеца од дана када је овлашћено лице сазнало за кривично дело и учиниоца.

Ако није у питању дело извршено на штету приватне имовине, дакле ако је у питању прогон који се води по службеној дужности, ситуација је, што се тиче рокова, слична.

Кривично гоњење се не може предузети када протекне две године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора до једне године или новчана казна.

Ако је учинилац осуђен казна се не може извршити ако су протекле две године од осуде на казну затвора до једне године или на новчану казну — чл. 80. ст. 1. тач. 6. и чл. 82. ст. 1. тач. 6. КЗ.

Из изложеног се јасно види да је застара подношења предлога за кривични прогон, застара кривичног гоњења и застара извршења казне, за, у нашем случају, противправно присвојена средства, релативно кратка, иако је у питању, то је већ речено, најинтензивнија повреда правила понашања — дакле повреда кривичних норми, ergo, из домена у коме је поредак најзаинтересованији и против чије повреде реагује најинтензивнијом нормом.

И код деликтних повреда правила понашања из домена грађанског права — накнада штете — постоји како повреда правила понашања, тако и кривица као неопходно потребне компоненте за одговорност за штету. То значи да је за деликтну грађанску одговорност потребан интензивнији степен повреде правила понашања, потребна је, знамо, штетна радња и кривица. Ово напомињемо ради анализе, која ће уследити, заинтересованости друштва — правног поретка — за поједина понашања која нису у складу са правом и реакцију правног поретка, који не може бити, и није, равнодушан ако се његово непоштовање врши штетним радњама и кривицом. Много мање „равнодушности“ могло би бити у случајевима неиспуњавања обавеза из уговора, дакле у оним случајевима у којима титулари права аутономно регулишу своје текуће активности, путем уговора, као инструмента овог регулисања.

Ради тога ћемо, прелазећи на сам Закон, испитати реперкусије, из аспекта застарелости, у погледу обавеза из уговора и обавеза из деликата.

Грађанска законодавства су одређивала релативно дуг рок за застарелост потраживања из уговора. Ово се нарочито односи на застарелост потраживања из уговора о зајму. То је и разумљиво када се имају у виду дужничко-поверилачки односи, у којима су носиоци поверилачких односа биле економски значајне групације чије интересе је класни јавни поредак максимално штитио, с једне стране, и дужници, дакле економски зависне групације, које су биле принуђене на прихватање крајње неповољних аранжмана, с друге стране. Јасно је да је владајућа класа имала мотива да штити интересе својих представника, између осталог, и веома дугим роковима застарелости потраживања.

Сасвим је другачија ситуација данас, у социјалистичкој држави. Ради тога ћемо се задржати на правно-друштвеним аспектима изнетим у Начелном мишљењу Председништва опште седнице савезног Врховног суда број 3/60 од 4. априла 1960. године.

Ово мишљење говори, истина о одржају, али како је одржај само корелатив застарелости, то ће указивање на ово начелно мишљење бити двоструко интересантно.

Наиме, начелно мишљење говори да је за одржај покретних ствари довољно и потребно време од три године.

„Трогодишњи рок одржаја покретних ствари важио је пре 6. априла 1941. године као правно правило на претежном делу Југославије... И у пракси судова Федеративне Народне Републике Југославије преовлађује примена правила о трогодишњем року одржаја покретних ствари. Не појављује се потреба да се ова пракса мења и установљава друго време одржаја. То време (од три године) довољно је и потребно у постојећим условима промета добара те одговара начелу правне сигурности промета. На томе се заснива став начелног мишљења да се трогодишњи рок одржаја покретних ствари задржи и као јединствено правно правило примењује у раду судова Федеративне Народне Републике Југославије...” „... Потребно је, међутим, имати у виду да су застарелост и одржај два сродна правна института. Одржај и застарелост су правни основи промене имовинског права (застарелост се имовинско право губи, одржајем прибавља). Код одржаја као и код застарелости битно је то да промена у праву наступа протеком дејства времена потребног за одржај и потребног за застарелост. По овом и оваквом практично-правном дејству времена одржај и застарелост су, и поред разлике која међу њима постоји, суштински истоветни...”

Начелно мишљење, значи, као мотив свога становишта, узима „промењене прилике”, производне и друге привредне односе, односно „другу улогу у животу заједнице и појединаца”.

Из свега, као закључак, произилази да се и стицање својине путем одржаја на покретним стварима остварује за три године, дакле, три године невршења права довољно је, уз истовремени одржај, да се право својине, за нас је интересантна ова компонента, изгуби.

Претходна излагања нису само уводна и илустративна, већ представљају напор, да се укаже, да су у свим релацијама, не само грађанско-правним, већ и кривично-правним, рокови дисквалификације за губитак права — у раније изложеном смислу — знатно краћи, чак и веома кратки, и у оним доменима где је имплицирана кривица, од кривично-правне до грађанско-правне, па нема никаквог резона, да код уговора о зајму, ови рокови буду несхватљиво, а видели смо без икаквог образложења, дуги, чак десет година. Тим пре што је Начелно мишљење образложило и друштвене компоненте које иду против тако дугих рокова застарелости.

Сам Закон опредељује рокове застарелости за поједине уговоре у роковима који су краћи или дужи, у зависности од титулара с једне стране и од врсте правних послова с друге стране.

Застарелост из „уговора о испоруци робе“, из „уговора о делу и услугама“, као и „потраживања накнаде за издатке учињене у вези с тим пословима“, застаревају за три године, уколико су титулари ових уговора привредне организације, занатлије и држаоци других радњи, што, формулисано текућом правном терминологијом, значи да потраживања из уговора о купопродаји и уговора о делу, ако су титулари из производно-произвођачке структуре — без обзира да ли су у питању правна или физичка лица — застаревају за три године. Ако су у питању „друга лица“ — дакле ако други партнер није из категорије горе наведених субјеката, него друго лице, Закон не каже да ли правно или физичко, већ само „друго лице“ значи конзумент, непосредни и крајњи корисник испоручене робе, односно рада, односно услуга, тада је рок застарелости две године.

Пада у очи инсистирање на „испоруци“, дакле на сукцесивности извршења уговора о купопродаји. Сматрамо да је то ехо тада већ преживеле друштвене размене из административног периода, будући да је Закон донет 1953. године, па отуда и посебни мотиви за застарелост „потраживања накнаде за издатке учињене у вези са тим споровима“, иако, данас, знамо, ти трошкови улазе у цену коштања производа. Међутим, евидентно је да је реч о уговору о купопродаји, односно о две врсте рокова застарелости зависно од привредно-правне или конзументске компоненте, дакле од „мотива“ закључења правног посла.

Из свега следи, као закључак, да законодавац најкапиталније привредне компоненте друштвене размене фиксира са трогодишњим роком застарелости, док све остале релације, када није у питању друштвена размена, већ ова иде за задовољење потреба грађана, рок застарелости опредељује са две године, или, видећемо, и краћим.

Тако са две године опредељује застарелост из потраживања из радног односа², уговора о абонентским услугама, уговора о превозу, уговора о купопродаји намирница, из уговора о делу за здравствене услуге, уговора о заступању, уговора о делу за уметничке услуге.

Застарелост од једне године нормирана је за потраживања по уговору о испоруци електричне енергије, и свих осталих делатности које су непосредно везане за задовољење текућих потреба домаћинства. Значи ако су у питању носиоци услуга радне организације, с обзиром на карактер и структуру уговора о делу, јер се углавном ради о овој врсти уговора, рок застарелости је веома кратак.

Сви ови рокови, тако кратко опредељени, говоре о дословно спроведеном начелу сигурности правног промета како је горе изложено.

Уговор о зајму законодавац не помиње, али, уочљиво је да законодавац, посебно, већ само када је то неминовно, не помиње ни остале уговоре, већ говори о структури односа, врстама услуга, говори о предмету самих правних послова.

² Ова застарелост је, посебним прописима, опредељена са три године.

Међутим, члан 15. Закона говори о „потраживању повремених давања” и нормира да ова застаревају за три године, било да су терминска, последња рата, или да се исцрпљују једним давањем. Законодавац не говори која су то потраживања и из којих уговора, што сигурно, указује да су у питању теретни правни послови, да је реч о испуњењу обавеза, па, свакако и обавезе из уговора о зајму. Зајам је и кредит, који може бити одобрен или у новцу, или у роби. Закон од овога, сасвим нормално, искључује „отплате у оброцима и друга делимична испуњења”, јер у овим обавезама је „оброк” фиксиран самим правним послом, дакле термини испуњења појединих престација су појединачно одређени самим уговором.

Дилему може изазвати члан 14. Закона и генерални рок застарелости од десет година „ако овим законом није одређен неки други рок застарелости”. И овде Закон даје најопштију формулацију и говори о „потраживањима”.

За уговор о зајму није одређен „неки други рок застарелости”, па би проблем, тако посматран, а углавном је до сада у јудикатури тако и третиран, био сасвим једноставан.

Но, већ смо видели, законодавац не врши квалификацију застарелости по правним пословима, по врстама уговора, већ по самим пр е с т а ц и ј а м а, дакле говори о појединим престацијама. Често набраја и саме радње, чисто техничког карактера. Сасвим је јасно да не може ни обухватити све животне манифестације које су у моменту доношења Закона већ постојале, а камоли оне које су се у међувремену, развојем технологије и облика комуницирања, наметнуле.

Ради тога морамо тражити решење у самој законској аналогiji, и како смо видели, у чл. 15. Закона.

Очигледно је да даљи третман овог проблема захтева указивање на аналогiju као инструмент који ће нам помоћи да закључак у овоме чланку добије свој пуни и недвосмислени ауторитет.

Ако је аналогija проширење правног прописа, или, ако она уопште значи заузимање става при постојању сличности између две чињенице, онда она сигурно значи и попуњавање празнине у пропису, неопходне ради решења конкретне животне ситуације. Нас, иако у доктрини, одбачена, или боље, занемарена, интересује стара класификација аналогije на законску — *analogia legis*, и правну — *analogia iuris*.

Из горњих набрајања појединих правних послова, уговора, већ је исцрпљена анализа законске аналогije, па би на овом месту било довољно указати на већ речено, да су сви нормирани случајеви застарелости за поједине врсте уговора опредељени најдужим роком од три године.

Ради тога ћемо се нешто више задржати на анализи правне аналогije која може бити прописом наређена, забрањена, допуштена, или да у пропису уопште није споменута. Закон не спо-

миње могућности примене аналогije, што значи да је без злоупотребе можемо применити у нашем случају.

Видели смо да уговор о зајму не представља изузетак у односу на остале уговоре чију застарелост регулише Закон, па је у односу на њега могућа примена правне аналогije. Овде нам аналогija служи као допуна свих оних односа које регулише Закон. Закон о застарелости потраживања не ограничава случајеве које регулише, он их, видели смо, чак и не регулише по правним категоријама, већ по престацијама, па ради тога, будући да се ради о истородном правном послу, облигационом уговору, о истом друштвеном значају, о истим реперкусијама у односу на субјекте тог правног посла, о истом друштвеном циљу који се овим прописима остварује, нема никаквог разлога да се рок застарелости и код уговора о зајму определи као и у осталим случајевима, дакле у релацијама трогодишњег рока застарелости.

Ако се томе дода и закључак да законодавац није имао, нити је могао имати било који други законодавни мотив да за уговор о зајму опредељује неки други, десетогодишњи рок застарелости, јер би га онда посебно и фиксирао, као и да данашња друштвена потреба, образложена сигурношћу правног промета, не захтева примену десетогодишњег рока застарелости, онда се са сигурношћу може рећи да уговор о зајму ни у време доношења Закона, ни данас, није представљао неку посебну, да не кажемо екстремну правну категорију која би у било чему представљала изузетак од осталих уговорних односа чију застарелост законодавац нормира.

Ако би рестриктивно тумачили поједине одредбе Закона, без употребе аналогije, дошли би до апсурдних закључака, да потраживања радио-станица за ТВ претплату застаревају за десет година, јер законодавац је определио рок застарелости од годину дана само за „... потраживања радио-станица за употребу радио-пријемника“... будући да претплата за телевизор није фиксирана законом. Исти би случај био и са потраживањем са накнадама за коришћење моторног возила по систему рент-а-кара, потраживањима аутомеханичара, радио и ТВ механичара за своје услуге, је се исти у закону не помињу, потраживање земљорадника ако за „потребе дужниковог домаћинства“ испоручи неке друге производе који не спадају у пољопривредне или шумске производе, или, ако те производе испоручи за нечије друге потребе а не за потребе дужниковог домаћинства. Могли бисмо набрајати ко зна колико, по броју, и апсурдности, примера, који нису обухваћени, односно за које „... законом није одређен неки други рок застарелости...“, а на које се ипак неће примењивати десетогодишњи рок застарелости.

Све изнето резултира двоструким закључком. Прво, да не постоји ни законска ни правна оправданост да се застарелост код уговора о зајму опредељује са десетогодишњим роком застарелости, и друго, да предстојећа кодификација облигационог

права мора водити рачуна о неминовним корекцијама целог закона о застарелости и у опредељењу материје застарелости потраживања поћи од начела правних послова а не од престација, комбинованим, ако се таква решења и даље покажу као оправдана, са својствима субјективитета носиоца тих правних послова. На тај начин би се отклониле не само дилеме већ и празнине с једне стране, и добила савремена, усклађена са потребама савременог и самоуправног социјалистичког друштва, адекватна норматива закона старог четврт века.

О НЕКИМ АСПЕКТИМА ПРАВНОСНАЖНОСТИ ПРЕМА НОВОМ ЗАКОНУ О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Нови текст Закона о парничном поступку (у даљем тексту: ЗПП¹) полази од правила двостепености и њега се у редовном поступку, скоро без изузетка, придржава. То је, обзиром да је досадашњи текст познавао у ограниченим могућностима трећестепеност (случај ревизије) новина. За толико је промијењен и однос према правноснажности другостепених одлука. Иначе, правноснажност представља једно својство пресуде — својство у коме је садржан нов квалитет у њеном (пресудином) „дијалектичком расту правне снаге”.² У теорији се појам правноснажности различито третира. По једнима правноснажност се цијени у њеном формалном и материјалном смислу.³ Други виде како је правноснажност цјеловит и недјељив појам⁴. Трећи су на пола: по њима правноснажност, иако недјељива, испољава се у различитим аспектима⁵. Умјесто тога у тексту се говори о правноснажности пресуде, чл. 333. Тако и по претходном тексту, чл. 322.

Према посљедњем тексту ЗПП пресуда стиче правноснажност:

1. истеком рока за жалбу,
2. одрицањем од жалбе, прецизније од права на жалбу,
3. изјавом о повлачењу већ уложене жалбе и
4. доношењем одлуке по жалби којом се потврђује или преиначава првостепена одлука, односно којом се укида првостепена одлука и тужба одбацује као недопуштена.

Разлозима под 2. и 3. пресуда правноснажност стиче у моменту одрицања, односно повлачења. Тако, јер су у питању изјаве воље које се по самом закону не могу опозвати, чл. 349.

¹ Обј. у „Сл. лист СФРЈ” бр. 4/77.

² Тако: др С. Трива, Грађанско процесно право I, Загреб, 1972, стр. 524.

³ Тако: др Б. Познић, Грађанско процесно право, Београд 1976, стр. 298. и даље; др Ј. Јухатр, Цивилно процесно право ФНРЈ, Лубљана 1961, стр. 448; од старијих наводимо др А. Борђевић, Теорија грађанског судског поступка, Београд 1924, стр. 155.

⁴ Тако: др С. Зугана, Грађански парнични поступак ФНРЈ, Загреб 1957, стр. 492, и даље.

⁵ Др С. Трива, *op. cit.*, стр. 534.

ст. 3. Немогућност опозива ни у ком случају не значи и немогућност доказивања мањкавости у изјави воље, особито ако је изнуђена силом, пријетњом или принудом. Тако доказаном чињеницом странке се могу користити у поступку по предлогу за понављање.

За случај под 4. у смислу чл. 324. другостепена пресуда својство правноснажности стиче од дана када је достављена странкама и, разумије се, према свакој посебно. За суд пресуда постаје неопозива још од прије. Тако је, сходно чл. 334. ст. 1, суд за своју пресуду везан од момента објављивања, а ако није објављена, онда од момента отправања. Тиме је направљена потребна разлика између момента наступања дејства пресуде према странкама, а кад је могуће и према трећима и момента везивања суда за пресуду као израз суверене државне воље. У теорији се та разлика повлачи као разлика између перфектности и правноснажности пресуде.⁶

Правноснажност као својство пресуде се манифестује:

1. у немогућности да се о пресуђеној ствари поново суди,
2. у регулisaњу односа међу странкама у смислу правила: *res iudicata facit ius inter partes* и
3. у прихватању за истинито оно што је у правноснажној одлуци: *res iudicata pro veritate habetur*.

Другостепене одлуке мимо назначених у тачки под 4. не стичу својство правноснажности. За примјер наводимо одлуку другостепеног суда којом се укида првостепена пресуда и предмет враћа истом или другом суду на поновно суђење. Тако слиједи из захтјева да се о предмету тужбе још једном расправи. Такође не стичу правноснажност пресуде редовних судова у дијелу погрешки у писању, рачунању, или других очигвидних нетачности. На такав закључак упућује и логика суђења; не може стећи карактер формално правноснажне одлуке оно што није било у намјери одлучивања. У том смислу одредба из чл. 342. ст. 1. Истина, није у питању децидирано рјешење, но чињеница да је предсједник вијећа овлашћен да у свако доба исправи такве погрешке, указује у том смислу. Исто тако правноснажно се не може одлучити у дијелу мимо и изнад тужбе, односно противтужбе. Тако слиједи из одредбе чл. 333. ст. 1. Тамо се наводи да правноснажном постаје она пресуда која се не може побити жалбом под условом да је пресудом одлучено о „захтјеву тужбе или противтужбе”. Тиме се досљедно примјењује правило: *ne eat iudex ultra et extra patria petittum*. У теорији је питање прекорачења тужбеног захтјева спорно и мишљења су подијељена.⁷

⁶ Др Б. Познић, *оп. cit.*, стр. 293 и 297.

⁷ По једнима правноснажна пресуда у дијелу мимо и изнад тужбеног захтјева представља један постојећи акт без дејства. Тако др С. Зугар, *оп. cit.*, стр. 494. По другима, у питању је акт не само који постоји, већ који има и своје дејство. Тако: др Б. Познић, *оп. cit.*, стр. 301; др Ј. Јвхарт, *оп. cit.*, стр. 452. и др С. Трива *оп. cit.*, стр. 538. С позиција схваћања оног што је у изразу пресудити (то се чини до захтјева тужбе) прихватљивије је прво гледиште. У животу, ипак, дрвкчије. У односу на ову проблематику мишљења су подијељена и у страниј литератури.

За својство правноснажности везана су сва дејства пресуде. Тако се по правноснажности може тражити извршење одлуке која гласи на чинидбу (и нечињење је чинидба) и, разумије се, посредством принуде; у питању је тзв. извршно дејство правноснажне пресуде. Пресуде које гласе на преображај и утврђење не стичу то дејство; оне нијесу извршни наслови. Такве одлуке попримају прејудисијелно, а евентуално и чињенично дејство; прве још и преображајно. Сва ова дејства се испољавају кроз утицај који се протеже на правно везивање странака и њихових слѣдбеника⁸, а када су у питању правнопреображајне (конститутивне) онда и трећих лица, на начин што се садржина пресуде не може више преиначити ни у једној доцнијој парници, нити се пак иста парница може више покренути. И даље, правноснажност дјелује без разлике да ли се захтјев о коме је правноснажно одлучено у новој парници непосредно остварује или оспорава, или се постојање, односно непостојање тога захтјева остварује само као претпоставка неког другог захтјева. Тако не, ако је ријеч о одлуци о претходном питању; она веже само у конкретној парници и према главном захтјеву, због кога је напокон о таквом питању и одлучивано у том поступку.

Укупност свих дејстава правноснажне пресуде у науци се означава као материјална правноснажност⁹. Према томе материјална правноснажност не значи ништа друго до везаност за садржину правноснажне пресуде. Та везаност, истакли смо, протјече се међу странкама и до њихових слѣдбеника, разумије се, ако је одлучено о спорном праву подесном за сукцесију¹⁰. Мимо правнопреображајних правноснажна пресуда изузетно дејствује и према трећима. Нека нам за примјер послужи правноснажна пресуда која је донијета по тужби за побијање укрњичног права; она дејствује против свих лица која су послје ове прибиљежбе унијела своје право у земљишне књиге. Код чињенице да треба разликовати везаност за садржину пресуде, од момента наступања те везаности као одређеног стадијума одлуке, теоријска подјела правноснажности на материјалну и формалну показује се основаном упркос чињеници да се у тексту ЗПП о правноснажности неподијељено говори.¹¹

Нас даље интересује: како се правноснажност као дејство манифестује на приговор пресуђене ствари? Прије свега у снази пресуде која обавезује. Једноставније речено, то значи да оно што је правноснажно досуђено не може се више у редовном поступку побијати, односно оно што је правноснажно одбијено не може се поново тражити. То ни у ком случају не значи да се правноснажне пресуде не могу побијати. Напротив, оне су често предмет ванредних правних љекова. Нови текст ЗПП у том правцу пружа шире могућности, јер нуди већи избор ванредних правних средстава. Полазећи од појма правноснажности, посту-

⁸ Др Б. Познић, *op. cit.*, стр. 298.

⁹ Као под 8.

¹⁰ Др Б. Благојевић, *Насљедно право*, Београд 1964, стр. 3. и 4.

¹¹ Чл. 333, ст. 1, 2. и 3.

пак по ванредним правним њековима је посве одвојен; по неким предратним правима, па и нашем, засниван је као и редован. — тужбом¹². Друкчије, кад је полазна чињеница сврха поступка — у том случају они чине цјелину. Но, упркос тога, ванредним правним њековима не дира се у обавезност правноснажне пресуде и тако све док постоји. Према томе, обавезност је особено апсолутног карактера. Тако не само због чињенице што материјална правноснажност служи за заштиту туженога приговором пресуђене ствари, већ исто тако због жеље поретка да обезбиди стабилност правног живота и ауторитет правних одлука.

Да би правноснажна пресуда манифестовала своје дејство кроз приговор пресуђене ствари, потребно је да се испуне претпоставке у односу на идентитет тужбеног захтјева и идентитет лица-странака.

Идентитет странака не подразумијева и наступање странака у истим улогама. Томе не треба посебно објашњење ако се зна да се тужени може бранити противтужбом као својом тужбом у парници по тужби тужиоца. О идентитету странака се може говорити и када се умјесто странака јављају њихови сљедбеници-наследници, уз услов да су у питању права која се могу наслеђивати. Друкчије, када су у питању права која дијеле судбину титулара; тада се тражи потпуни — тотални идентитет. Све ово указује да се идентитет странака своди на тврдњу да је правноснажном пресудом расправљен спорни однос, односно право између истих странака, односно њихових сукцесора.

Идентитет тужбеног захтјева постоји ако је захтјев о коме је правноснажно одлучено истовјетан са захтјевом који се поново истиче. У литератури је овај проблем разматран у свјетлости више теорија, које се у крајњем своде на двије¹³. Наша намјера није да се упуштамо у теоријска разматрања тог проблема. Умјесто тога, указаћемо на неке практичне погодности у рјешавању овог проблема.

Приговор правноснажно пресуђене ствари не показује се основаним упркос што је неспоран и идентитет странака и идентитет тужбених захтјева, у сљедећим случајевима:

1. ако се тужбом тражи измјена одлуке о издржавању, чувању и васпитању дјете, или издржавању брачног друга,
2. ако се тужбом захтијева оно што је ранијом пресудом одбијено, али сада на другом — новом правном основу,
3. када се у тужби наводи правни основ који је тужилац у једној ранијој парници употребио, уз услов да тада такав основ није био допуштен. Као примјер наводимо, ако је пресудом одбијен захтјев за плаћање куповне цијене, онда основ из те одлуке не спречава тужбу због обogaћења ради узимања ствари,
4. када је тужба одбијена због недостатка пасивне легитимације, ако је по правноснажности такав недостатак отклоњен.

¹² Dr. H. Werk, Теоретско-практични приручник југословенског грађанског парничног права, Загреб 1932, стр. 326. и 325.

¹³ Др Б. Познић, *op. cit.*, стр. 210—214.

За разлику, приговор пресуђене ствари је основан ако је пресудом одбијена тужба која је ишла за тим да утврди непостојање неког односа за парницу по тужби којом се накнадно тражи да се утврди постојање тог истог односа. Тако, на примјер, ако се тужба за утврђивање непостојања брака одбија као неоснована и управо разлозима постојања брака, онда је у тој правноснажној одлуци садржан разлог за приговор пресуђене ствари за тужбу која би ишла за утврђивање постојања брака. И обрнуто, сем за она брачна права која не познају институт непостојећег брака; у ком случају је право на тужбу искључено по самом закону¹⁴. Друкчије негативна тужба за утврђење не би оправдавала своје постојање.

На приговор пресуђене ствари се пази по службеној дужности и када се утврди да такав разлог постоји, онда тужбу одбацује, чл. 333. ст. 2. Друго је и посебно питање: до које фазе поступка стоји таква обавеза суда? Из ријечи „током цијелог поступка“, чл. 333. ст. 2 (исти израз садржи и претходни текст, чл. 322. ст. 2) слиједи да се таква обавеза протеже до поступка по ванредним правним љевовима. У том смислу децидирано одреба из чл. 394. ст. 2. Према овој одредби суд ће укинати донесену одлуку и одбацити тужбу ако током ревизијског поступка утврди да је одлучено о захтјеву о коме је већ пресуђено^{14а}. Тако неће поступити ако је одлучено о захтјеву о коме је парница у току. То је и разумљиво, пошто је одлука која је предмет ревизије услиједила прије него што је одлучено о парници која је у току. Тако је направљена и потребна разлика између оног што означавамо као литиспенденција и оног што сматрамо пресуђеном ствари.

Горње се односи на ревизију, но није искључено и по захтјеву за заштиту законитости.

То што суд по службеној дужности води рачуна о приговору пресуђене ствари, ни у ком случају не значи да странке у том смислу не могу указивати и не само по ревизији, већ и другим ванредним средствима. Тако је пресуђена ствар чињеница због које се може тражити укидање правноснажне пресуде у поновљеном поступку. У том смислу одреба из члана 421. ст. 1. тач. 7. На чињеницу пресуђене ствари може указивати и овлашћени јавни тужилац захтјевом за заштиту законитости, јер је у питању битна повреда из чл. 429. ст. 2. и чл. 404. ст. 1. тач. 1. Кад смо код одредбе из чл. 429. ст. 2. хтјели би указати и на један редакцијски пропуст. Но, претходно је цитирамо: „Ако странка изјави ревизију због разлога из чл. 354. ст. 2. тач. 11 (тако је садржано и оно што означава парницу „у току“: наша примједба) овог закона и истовремено или послје тога поднесе предлог за понављање поступка због било ког разлога из чл. 421. овог закона, суд ће прекинути поступак поводом предлога за

¹⁴ Тако по Закону о браку САПВ („Сл. лист САПВ“ бр. 2/75) и Закону о браку СРМ („Сл. весник на СРМ“ бр. 35/73).

^{14а} У том смислу пракса и до сада — одл. Врховног суда Војводине, Рев. 10/59, обј. у „Гласнику АК АПВ“, бр. 4/59.

понављање поступка до завршетка поступка по ревизији". На овај начин је промакло ограничење које је учињено у чл. 385. ст. 1. тач. 1. и члану 404. ст. 1. тач. 1, по коме се ревизија не може изјавити ако је одлучено о захтјеву о коме већ тече парница. Стога се ове одредбе у том дијелу искључују. Пракса ће се определијелити у смислу како је то у чл. 385. ст. 1. тач. 1, односно у члану 404. ст. 1. тач. 1, пошто у оправданост тога изузетка не треба сумњати.

Подјела на дјелимичне и коначне пресуде нема значаја, на правноснажност, па подразумијева се и материјалну. Чак се може говорити о материјалној правноснажности и међупресуде ако је њоме одлучено о постојању једног правног односа или права, чл. 330. Правноснажност међупресуде изражава обим њене изреке. Кад је међупресудом усвојен захтјев о основу, онда она по правноснажности испољава своје дејство и у поступку настављеном о висини захтјева тиме што туженику не дозвољава да износи приговоре које овај није употребио у дијелу поступка који је претходио међупресуди иако би они довели до непризнавања захтјева. Међупресуда, којом би се правноснажно одбио захтјев о основу, имала би за посљедицу одбијање и другог дијела захтјева, јер се он показује неоснованим. У пракси се то не дешава из разлога сврсисходности. Уосталом, суд је *ex lege* позван да цијени сврсисходност доношења међупресуде у свакој конкретној парници, разумије се ако је оспорен и основ и висина захтјева.

Везано с овим, треба одговорити на питање: стичу ли материјалну правноснажност пресуде којима се не рјешава о самом тужбеном захтјеву? Прије одговора нашу дилему поткрије пићемо примјерима: пресудом је одбијен захтјев зато што у вријеме доношења одлуке није доспио, или што је недостајао интерес за такву тужбу. Наши примјери очигледно указују да су у питању одлуке којима дефинитивно није одлучено о тужбеном захтјеву. Но, исто тако ријеч је о одлукама којима је постојање истакнутих недостатака утврђено, па је у смислу материјалне правноснажности свакој новој тужби која би ишла за утврђивање тих недостатака приговором пресуђене ствари одузета могућност за даљу судску расправу и одлуку. Исто, ако се правноснажном одлуком одбија тужба разлозима активне легитимације, тј. кад се показује да тужилац и даље не може бити легитимисан, јер му недостаје оно што означавамо као непосредни правни интерес за тужбу.

Пресуда којом је уз тужбени захтјев ријешено о приговору пребијања стиче правноснажност и једнако у формалном и материјалном смислу, у дијелу пребијања и, до износа пребијања, односно до висине тужбеног захтјева. С тим у вези нова дилема: могу ли рјешења других материјалноправних приговора постати правноснажна, нпр. у случају приговора застарјелости? Прије одговора, подсећамо да у случају пребијања не постаје приговор правноснажан, већ одлука о захтјеву за пребијање. У истом смислу ваља судити кад су у питању и други приговори. Друго

је и посебно питање: да ли је суд једнако дужан да на одлуке поводом материјалноправних приговора пази на службеној дужности у новој парници? Преко нашег другог примјера (приговор застарјелости) лако ћемо уочити да на дилему ваља одговорити: таква обавеза није једнако акцептирана. Морални разлози ис-кључују суд да нову тужбу која је истовјетна са претходном одбије разлогом пресуђене ствари ако је претходна одлука за-снована на застарјелости, уз услов да у том правцу странке не указују. Тим прије ако се зна да се овим приговором може ко-ристити тужени само ако тако захтијева.

Појам правноснажности пресуде захтијева да се одреди и обим у ком пресуда постаје правноснажна. Уобичајено је да се под изразом пресуда подразумева цијело писмено; а то значи: увод, изрека и образложење. Значи ли то да цијела пресуда по-стаје правноснажна? Законски текст у том смислу нема прециз-ног одговора. И претходни текстови тако. То, ипак не значи да се преко позитивних рјешења не може доћи до сигурног одго-вора. Из ријечи: „Пресуда која се више не може побити жал-бом постаје правноснажна уколико је њоме одлучено о захтјеву тужбе, или противтужбе”, слиједи да је ријеч о изреци пресуде, јер се њоме одлучује о усвајању или одбијању појединих за-хтјева који се тичу главне ствари или споредних тражења. Тако ваља схватити и на основу одредбе из става 3. члана 338. Сваку сумњу у том смислу отклања рјешење из члана 339. Према овој одредби одлука се мора у цјелости унијети у изреку пресуде. Пропуст суда у том смислу странка може надокнадити захтје-вом за допуну пресуде. Друкчије, ако је пресуђено преко и ми-мо тужбеног захтјева¹⁵.

По општем схватању разлози пресуде нијесу обухваћени правноснажношћу¹⁶. И у страној правној теорији тако¹⁷. У нас тако и у судској пракси¹⁸. Друга је сврха образложења; њиме се у првом реду омогућава тумачење и исправка пресуде. Даља ње-гова сврха је, и не само за странке, већ и за јавност, да пред-ставља огледало суђења. У теорији се иде и даље, па се сматра да ни одлуке које су садржане у образложењу не стичу својство правноснажности¹⁹.

¹⁵ Као под 7.

¹⁶ Др Б. Познић, *op. cit.*, стр. 301 и др С. Трива, *op. cit.*, стр. 539.

¹⁷ Др Г. Нојман, Коментар грађанског парничног поступка, Београд 1935, стр. 1132.

¹⁸ Одл. Врховног привредног суда, Сл. 1174/62, објављена у „Глас-нику АК АПВ”, Нови Сад, октобар 1962.

¹⁹ Др Ј. Јухарт, *op. cit.*, стр. 541. Аутор за примјер наводи одлуку о кривници за развод брака и закључује да она ако је у образложењу нема карактер правноснажног утврђења. Таква одлука је разлог пресуде и дејствује само као доказ. Присутно је и обрнуто гледање. Тако др С. Зуг-лиа, *op. cit.*, стр. 610 и др Б. Познић, Изрека о кривници у бракоразводној пресуди, „Архив” бр. 1/58. Имајући у виду да се и у свијету и код нас однос према кривници у бракоразводним споровима мијења у смислу ње-говог губљења (код нас за примјер Закон о законски звези ин дружин-ских размерних — „Урадни лист”, бр. 15/76) то вјерујемо да ће и у односу на овај изузетак преовладати прво мишљење, без обзира на основ тужбе.

Цијелу проблематику обима правноснажности пресуде, још много прије, познати процесуалиста Сајферт је изразио овим дивним ријечима: „Носилац је правноснажности не мртва формула, већ мисао садржана у формули, која се има дознати помоћу разлога, а уношење одлуке у формулу јесте спољашњи знак формуле”.

У вези правноснажности посебан проблем причињава оцјена овог својства за одлуке страних судова кад су од значаја за нашу јурисдикцију. У том смислу текст ЗПП не садржи рјешења. То је и разумљиво кад се имају у виду просторне границе важења ЗПП. У досадашњој пракси о томе је суђено на основу претпоставки које су морале бити испуњене да би једна страна одлука постала извршни наслов. У том смислу посебно у одредбама из чл. 16—22. Уводног закона за Закон о парничном поступку²⁰. Одредбе овог закона нијесу укинуте новим Законом о парничном поступку, па треба цијенити да ће се поступак признавања страних одлука за ваљан извршни наслов у поступку извршења пред нашим судовима цијенити и даље у смислу назначених одредби и све до доношења Закона о извршном поступку. Од тада по том закону, јер су у питању одредбе које му по својој природи припадају. У назначеним одредбама Уводног закона се не говори о признавању страних одлука мимо оних које гласе на чинидбу и статусна стања, па ће у односу на друге одлуке та проблематика и даље бити разрјешавана по правилима међународног права аналогно рјешењима из поменутих чланова. Признавањем иностране одлуке за ваљану, домаћи туженик се може заштитити приговором пресуђене ствари у парници покренутој пред нашим судом, разумије се, уз услов да стоји идентитет странака и идентитет тужбеног захтјева. Кад се ради о одлуци на чинидбу, а туженик по тужби истог тужиоца буде осуђен и од нашег суда на исту чинидбу, онда се од новог извршења може спасити и у извршном поступку, истичући да је чинидбу извршио, односно да се по страном наслову такав поступак води.

²⁰ Обј. у „Сл. листу ФНРЈ” бр. 4, од 23. јануара 1957.

ИЗ СУДСТВА

Здравствени услови које морају испуњавати возачи моторних возила.

Уставни суд Југославије по сопственој иницијативи решењем бр. У 635/75. и 73/76. од 19. маја 1976. године покренуо је поступак за оцењивање уставности и законитости члана 7. став 1. и члана 9. Правилника о здравственим условима које морају испуњавати возачи моторних возила („Службени лист СФРЈ”, бр. 20/75).

Оцењујући уставност и законитост оспорених одредаба Правилника, Уставни суд Југославије, на основу одговора на решење о покретању поступка и јавне расправе одржане 14. октобра 1976. године, утврдио је да је чланом 7. став 1. Правилника прописано да здравствени преглед кандидата за возача или возача моторног возила обављају лекар опште медицине, психолог, лекар специјалист за очне болести и лекар специјалист неуропсихијатар, а да је чланом 9. Правилника прописано да уверење о здравственој способности кандидата за возача, односно возача моторног возила, којим је утврђена његова телесна и душевна способност за управљање моторним возилом одређене категорије, које се подноси надлежном органу ради добијања, односно продужења важења возачке дозволе, не сме у време подношења бити старије од 6 месеци.

Председник Савезног комитета за саобраћај и везе, у одговору на решење о покретању поступка, изјавио је да је одредбом члана 7. став 1. Правилника прекорачио овлашћење из одредбе члана 220. алинеја 3. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима („Сл. лист СФРЈ”, бр. 17/74). У погледу одредбе члана 9. Правилника, међутим, сматра да нису прекорачена

наведена овлашћења, јер одредаба није формалне него материјалне природе, пошто уређује одређене здравствене услове ради добијања, односно продужења важења возачке дозволе.

Према члану 281. став 1. тачка 11. Устава СФРЈ, федерација, преко савезних органа, уређује основе безбедности саобраћаја. Према члану 273. ст. 1. и 2. Устава СФРЈ органи у републикама и аутономним покрајинама извршавају и одговорни су за извршавање савезних закона којима федерација само уређује одређене односе, у ком циљу могу доносити прописе за њихово извршавање. Према ставу 2. тог члана, савезни органи могу ако су за то изричито овлашћени савезним законом и у границама одређеним тим законом, доносити прописе о техничким мерама и вођењу евиденције, као и друге прописе за извршавање савезних закона којима се у интересу целе земље обезбеђује јединствено спровођење тих закона.

Прописивањем у члану 7. став 1. Правилника који лекари врше здравствени преглед кандидата за возача и возача моторних возила, а у члану 9. Правилника да се уверење, издато на основу таквог прегледа, може користити за добијање, односно за продужење важења возачке дозволе само ако није старије од шест месеци, прекорачена су овлашћења из члана 220. алинеја 3. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима, као и уставом одређена овлашћења за доношење прописа за извршавање савезних закона из члана 273. став 2. Устава СФРЈ.

Чланом 166. став 2. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима прописан је као јединствени основни услов у погледу здравствених прегледа возача, да те прегледе

врше здравствене установе које су оспособљене и опремљене тако да их успешно могу извршити. Пошто органи република и аутономних покрајина уређују и обезбеђују извршавање закона о безбедности саобраћаја на путевима они прописују који лекари врше те прегледе. Због тога је председник Савезног комитета за саобраћај и везе прекорачио уставна и законска овлашћења кад је, на основу овлашћења да пропише здравствене услове које морају да испуњавају кандидати за возаче и возачи моторних возила, прописао и који лекари те услове утврђују.

Овлашћење функционера савезног органа управе да донесе ближе прописе о здравственим условима, које као основне услове јединствено за целу територију СФР Југославије морају да испуњавају возачи моторних возила, не садржи основ да тај функционер пропише и рок у коме се уверење о душевној и телесној способности кандидата за возача и возача моторних возила може користити за добијање возачке дозволе. Чланом 154. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима прописан је као основни услов да се возачка дозвола издаје са ограниченим роком важења од 5 година, а чланом 152. став 1. тачка 1. тог закона прописано је и да се возачка дозвола издаје лицу које, између осталог, испуњава и услов да је душевно и телесно способно да управља моторним возилом. Начин утврђивања душевне и телесне способности возача моторних возила, може се регулисати само законом. Према томе из овлашћења за доношење ближих прописа о здравственим условима које морају испуњавати кандидати за возаче и возачи моторних возила садржаних у члану 220. алинеја 3. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима, не може се извести закључак да је функционер који руководи савезним органом управе овлашћен и да пропише у ком се року уверење о душевној и телесној способности возача моторног возила може користити за добијање возачке дозволе.

С обзиром на изложено, Уставни суд Југославије донео је одлуку:

1. Укидају се члан 7. став 1. и члан 9. Правилника о здравственим условима које морају испуњавати

возачи моторних возила („Сл. лист СФРЈ”, бр. 20/75).

(Из одлуке Уставног суда Југославије, У бр. 635/75. и 73/76. од 14. X 1976).

Приликом расподеле и додељивања станова, не може ангажовање друштвеним радом бити један од критеријума за вредновање одговарајућим бројем бодова.

Уставни суд Босне и Херцеговине није прихватио иницијативу за покретање поступка за оцењивање уставности и законитости табеле бодова самоуправног споразума о додели станова на коришћење и одобравању кредита за изградњу и доградњу породичних зграда и станова радницима једне радне заједнице.

Представком се тражило оцењивање уставности и законитости одредбе оспореног самоуправног споразума, по којој се ангажовање друштвеним радом вреднује одређеним бројем бодова.

Заједница је обавестила Уставни суд да је у табели бодова предлога за измену и допуну самоуправног споразума било предвиђено да се ангажовање друштвеним радом вреднује са 30 бодова, али да у текст измена и допуна самоуправног споразума који је усвојио збор радника таква одредба није унесена, нити се овакав критеријум примењивао приликом расподеле станова.

Стога, Уставни суд није нашао основа за даље вођење поступка.

(Према решењу Уставног суда Босне и Херцеговине У. бр. 85/76. од 13. I 1977).

Право радника на доделу стана не може се условљавати дужином радног стажа и пребивалиштем у седишту основне организације удруженог рада.

Чланом 11. самоуправног споразума о стамбеној изградњи и стамбеним односима и расподели станова из фонда солидарности ОУР „Дедиње” у Београду, предвиђено је да право на доделу стана имају под

једнаким условима сви радници ОУР „Дедиње“ који немају решено стамбено питање, а имају најмањи радни стаж код ОУР „Дедиње“ у трајању од пет година, с тим да је радник у том периоду имао стално пребивалиште на територији града Београда.

Уставни суд Србије укинуо је поменућу одредбу споразума из следећих разлога:

Оспореном одредбом регулише се расподела станова који се набављају из фонда заједничке потрошње, а не из фонда солидарности. С обзиром да се том одредбом право радника на доделу стана условљава дужином радног стажа у ОУР „Дедиње“ и пребивалиштем у Београду, она није у сагласности са Законом о међусобним односима радника у удруженом раду, у чијем члану 14. ст. 2. је прописано да радник стиче својство радника у удруженом раду и сва права по основу рада даном потписивања изјаве којом прихвата права и обавезе утврђене Самоуправним споразумом о међусобним односима у удруженом раду. Према томе, не може се раднику у удруженом раду ускратити право да од дана стицања својства радника у удруженом раду равноправно и непосредно учествује у остваривању и коришћењу права из удруженог рада, као што је учињено у оспореној одредби.

(Према одлуци Уставног суда Србије У-35/76. од 6. октобра 1976).

Имовинске прилике, саме по себи, не могу бити елиминациони критеријум приликом доделе стана.

Уставни суд Хрватске поништио је правилник о решавању стамбених потреба радника запослених у органима и организацијама Општинске управе Сплит, из следећих разлога:

Према одредби чл. 30. Устава СР Хрватске, радници у радним заједницама органа друштвено-политичких заједница имају право на средства за личну и заједничку потрошњу у складу с начелом расподеле према раду и с друштвено утврђеним основама и мерилима расподеле који важе за организације удруженог рада. Из тога про-

излази да су права на средства за личну заједничку потрошњу неотуђива, а у складу с тим уставним принципом за прихватање самоуправног општег акта који се односи на остваривање неотуђивих права радника потребно је да се с њим сагласи већина радника организације, односно заједнице. Према чл. 3. Уставног закона, ове уставне одредбе се примењују непосредно, па се од дана ступања на снагу Устава одредбе Закона о управи које се односе на одлучивање о неотуђивим правима радника у радним заједницама органа управе не примењују.

Оспорени правилник донет је на збору радних људи једногласно. Али, у записнику о раду збора нема података колико је радна заједница тада имала укупно запослених радника, колико је присуствовало збору, колико гласало „за“, колико „против“, а колико се уздржало од гласања. Из ових разлога, Суд није могао закључити да је правилник донет на уставан и законит начин.

Одредбе чл. 3. правилника које одређују да нема право на доделу стана радник који је власник или сувласник породичне стамбене зграде, као и одредбе чл. 10. којима се онемогућује раднику да подноси захтев за суделовање у решавању стамбених питања ако се не налази у радном односу на неодређено време и ако нема најмање три године радног стажа у органима општинске управе Сплит, нису у складу са Уставом.

Ово због тога што имовинске прилике, саме по себи, не могу бити елиминациони критеријум приликом доделе стана. Оне могу само утицати на редослед првенства и, што је противустварно, раднику после искључити могућност стицања права на доделу стана.

Према чл. 13, 14. и 22. Устава, радник у удруженом раду средствима у друштвеном власништву има право рада друштвеним средствима на основу којег стиче лични доходак и друга права по основу рада. Међу таква права, која Устав јемчи сваком раднику, спада и право радника да заједно и равноправно с другим радницима суделује у расподелу средстава за заједничку потрошњу, а у тој расподели и право на доделу стана. Ова се права не могу ниједном раднику одузети, јер

су уграђена у Уставом утврђени друштвено-економски положај радног човека, а остварују се према критеријумима утврђеним самоуправним споразумом о давању станова на коришћење у складу са Уставом и законом.

(Према одлуци Уставног суда Хрватске У. 42/76. од 29. децембра 1976).

Радник има право на доделу стана ако његов постојећи стан по величини и локацији не одговара потребама његовог породичног домаћинства.

Према оспореној одредби чл. 15. самоуправног споразума о давању станова на коришћење, додели учешћа и додели кредита за стамбену изградњу основне организације удруженог рада, радник има право да поднесе захтев за решавање свог стамбеног питања ако, међу осталим, нема празан стан у власништву у насељеним местима.

Утврђујући право на доделу стана, услове за давање станова на коришћење и сл., радни људи самостално предвиђају околности за које сматрају да ће најреалније одговорати стамбеним потребама и могућностима њихових средстава заједничке потрошње намењених у стамбене сврхе. Они при томе могу друкчије оцењивати стамбену ситуацију радника који има властити празан стан у било којем насељеном месту него што оцењују стамбену ситуацију радника који то нема, али није у складу с Уставом утврђеним друштвено-економским положајем радног човека да се властити празан стан у било којем насељеном месту предвиди као елиминацијски критеријум који раднику сасвим одузима право на доделу стана, ако се не ради о стану који по величини и локацији одговара потребама породичног домаћинства радника, или о случају из чл. 49. до 53. Закона о стамбеним односима („Нар. нов. СРХ”, бр. 52/74).

Члан 31. и 19. т. 2. самоуправног споразума говоре о члановима обитељског домаћинства и ступњу стамбене угрожености радника, и то тако да се под обитељским домаћинством разумевају супруга, супруг и

њихова деца. Овакво схватање породичног домаћинства супротно је Закону о стамбеним односима („Нар. нов. СРХ”, бр. 52/74).

У чл. 9, т. 4. наведеног закона одређен је круг особа које се сматрају члановима породичног домаћинства. Према тој законској одредби члановима породичног домаћинства станара сматрају се особе које заједно с њим станују и живе у економској заједници и то: брачни друг, сродници по крви у првој линији и њихови брачни другови, пасторчад и усвојеници, деца без родитеља узета на издржавање, очух, маћеха, усвојилац, браћа и сестре и особе које је станар дужан по закону издржавати, као и особа која с њим трајно живи у ванбрачној заједници, када се таква заједница може изједначити с брачном заједницом.

Према становишту Суда, самоуправним општим актом не може се мењати круг особа које по закону чине породично домаћинство, и тај акт не може искључити поједине категорије особа из законске дефиниције породичног домаћинства.

(Одлука Уставног суда Хрватске, У-100/76. од 27. I 1977).

Међусобна права, обавезе и одговорност између радника у радној заједници и организације за коју обављају послове уређују се самоуправним споразумом, односно уговором у складу са законом.

Поводом иницијативе Кубуровић Средоја, радника из Београда, Уставни суд Југославије покренуо је поступак за оцењивање уставности члана 89. став 3. Самоуправног споразума о међусобним односима у удруженом раду у радној заједници стручне службе Савеза инжењера и техничара Југославије.

Савез инжењера и техничара Југославије у свом одговору изложио је гледиште према коме је оспорена одредба Самоуправног споразума заснована на члану 69. Закона о међусобним односима радника у удруженом раду и сагласна члану 30. Устава СФРЈ и да је у том смислу закључен уговор између радне заједнице стручне службе и Савеза инжењера и техничара Југославије.

Оцењујући уставност оспорене одребе, Уставни суд Југославије, на јавној расправи утврдио је да је том одредбом прописано да радник, коме је за тежу повреду радних обавеза изречена мера искључења из радне заједнице стручне службе, може у року од 15 дана од дана пријема одлуке о искључењу поднети захтев да ту одлуку преиспита Извршни одбор Савеза инжењера и техничара Југославије и да је одлука Извршног одбора Савеза коначна.

Према члану 14. Устава СФРЈ, сваком се раднику зајемчује право да непосредно и равноправно са другим радницима у основној организацији удруженог рада одлучује, поред осталог, и о уређивању међусобних односа у раду. Уређење питања као што су повреда радних обавеза у удруженом раду и одговорност радника за повреде тих обавеза, поступак за утврђивање повреда тих обавеза, и мера које се примењују према радницима због повреда утврђених обавеза, спада у ред оних права која у смислу те уставне одребе непосредно и равноправно уређују сами радници у организацији удруженог рада. Према члану 30. ст. 1. и 2. Устава СФРЈ, радници у радној заједници која обавља послове за самоуправне интересе заједнице и друге самоуправне организације, друштвене организације, удружења грађана и др., поред друштвено-политичког положаја који имају у области расподеле средстава за личне дохотке и заједничку потрошњу као и радници у организацијама удруженог рада, имају и друга самоуправна права у складу са природом послова које обављају и друштвеном одговорношћу организације за коју обављају послове. Међусобна права, обавезе и одговорности између тих радника и организације за коју обављају послове уређује се самоуправним споразумом, односно уговором у складу са законом.

Извршни одбор Савеза инжењера и техничара Југославије је орган Савеза коме је статутном поверено вршење одређених извршних функција из делокруга рада Савеза. Однос између Савеза, односно његовог Извршног одбора и Радне заједнице стручне службе Савеза уређује се на начин који обезбеђује да свако врши права, обавезе и одговорности

како Устав и закон одређују. У складу са тим, Уставни суд Југославије оцењује да није сагласна са Уставом СФРЈ оспорена одреба Самоуправног споразума према којој Извршни одбор Савеза одлучује о искључењу радника из Радне заједнице стручне службе Савеза, јер о томе, према наведеним уставним одредбама, одлучују радници у радној заједници непосредно и равноправно.

С обзиром на изложено Уставни суд Југославије донео је одлуку:

1. Укида се одреба члана 89. став 3. Самоуправног споразума о међусобним односима у удруженом раду у радној заједници стручне службе Савеза инжењера и техничара Југославије.

Самоуправни споразум којим се одређује да се наставнику који ради на радном месту професора умањује лични доходак, не обезбеђује његово учешће у расподели средстава за личне дохотке према резултатима његовог рада и његовом личном доприносу који је дао својим текућим и минулим радом.

Представком је радник од Уставног суда Југославије тражио да се покрене поступак за оцену уставности одребе члана 56. Самоуправног споразума о утврђивању основа и мерила за стицање и расподелу дохотка и расподелу средстава за личне дохотке и заједничку потрошњу као и других примања и издатака Гимназије „Васо Пелагић” у Брчком. Подносилац представке сматра да је оспореном одредбом повређен уставни принцип о награђивању радника према резултатима рада, јер му се због недостатка школске спреме за радно место професора, на коме он ради, умањује лични доходак за 17%.

Гимназија „Васо Пелагић” у Брчком у одговору на представку је изнела да је лични доходак у конкретном случају умањен због тога што подносилац представке не испуњава законске услове за обављање наставе у школи за средње образовање, јер има завршену вишу стручну спрему, а по закону се тражи висока стручна спрема.

Уставни суд Југославије на јавној расправи утврдио је да се оспоре-

ном одредбом Самоуправног споразума лични доходак наставника који ради на радном месту професора умањује за 17% по свим основима и мерилима по којима се лични доходак радника обрачунава.

По оцини Уставног суда Југославије, такво стицање личног дохотка не обезбеђује раднику учешће у расподели средстава за личне дохотке према резултатима његовог рада и његовом личној доприносу који је дао својим текућим и минулим радом. Утврђени обрачуниски основ у Гимназији „Васо Пелагић“ не подлежи никаквим променама заснованим на процени резултата рада радника. Извршено умањење обрачуноског основа због недостатка потребне стручне спреме остаје у коначној расподели по завршном рачуну.

На основу изложеног, Уставни суд Југославије оцинио је да је одредба члана 56. Самоуправног споразума несагласна одредби члана 20. Устава СФРЈ, па је сагласно члану 375. став 1. тачка 4. Устава СФРЈ и члану 29. Пословника Уставног суда Југославије, донео одлуку:

Укида се одредба члана 56. Самоуправног споразума о утврђивању основа и мерила за стицање и расподелу дохотка и расподелу средстава за личне дохотке и заједничку потрошњу као и других примања и издатака у Гимназији „Васо Пелагић“ у Брчком, од 13. јануара 1976. године са изменама и допунама од 25. марта 1976. године.

Самоуправни договор васпитно-образовних установа којим се уређује примање на рад вишка просветних радника без конкурса није супротан закону.

У представци се оспорава самоуправни договор васпитно-образовних установа основног образовања на подручју општине, којим се предвиђа могућност примања на рад вишка просветних радника без конкурса. Суд није прихватио представку за покретање поступка с обзиром на следеће разлоге:

Из поднетог претходног поступка произлази да је оспорени самоуправни договор склопљен са сврхом да се просветним радницима, ко-

јима је због економско-технолошких разлога престао рад у одређеној организацији удруженог рада васпитно-образовних установа основног образовања општине, осигура друго радно место, у другој радној организацији. Уговор се заснива на принципима самоуправности и солидарности у регулисању питања из радних односа.

По члану 64. Закона о основној школи („Народне новине СРХ“, бр. 14/74) наставници основне школе бирају се на темељу конкурса, но оспореним се одредбама не регулише избор наставника без конкурса, већ начин примања на рад наставника који се већ налази у радном односу у једној васпитно-образовној организацији, а којој због економских и технолошких разлога рад тог наставника није више потребан.

У таквом случају према чл. 57. Закона о међусобним односима у удруженом раду, раднику не може престати својство радника, већ је радна организација дужна осигурати раднику друго радно место у другој радној организацији, уз услове и на начин утврђен самоуправним споразумом. И Устав СР Хрватске у ставу 3. чл. 32. прописује да организација удруженог рада, сама или у споразуму с другим организацијама удруженог рада, у складу с начелима узајамности и солидарности, осигурава остваривање стечених права радника, ако престане потреба њихова рада у организацији удруженог рада.

Стога се не може оспорити право радним организацијама основног образовања општине да самоуправним договарањем уреде начин примања на рад вишка просветних радника без конкурса, ако наступе околности због којих је самоуправни договор склопљен.

(Из решења Уставног суда Хрватске, број У-101/74. од 17. IV 1975).

Да ли захтев странке застарела, односно да ли надлежан орган може укинати или изменити правоснажно решење у смислу члана 264. ЗУП-а без обзира на протек рока.

(Објашњење Савезног секретаријата за правосудје и организацију

савезне управе, бр. 10-669/1 од 20. VI 1975).

По питању благовремености за подношење захтева странке за укидање правоснажног решења према члану 264. ЗУП-а, односно рока за доношење решења по захтеву странке од стране надлежног органа, овај секретаријат сматра да захтев странке није застарео и да надлежни орган може укинути или изменити правоснажно решење у смислу члана 264. ЗУП-а без обзира на протек рока, тј. све док постоји правоснажно решење чије се укидање тражи по том основу. Ово због тога што одредбе члана 264. ЗУП-а не предвиђају рок у коме странка може поднети захтев за укидање или мењање правоснажног решења по том основу, што значи да странка није ограничена роком за подношење захтева у смислу члана 264. ЗУП-а, па стога ни захтев странке није застарео.

Правоснажно решење надлежни орган може укинути или изменити под условима из члана 264. став 1. ЗУП-а. Надлежни орган за доношење решења одређен је у ставу 4. члана 264. ЗУП-а.

Из напред изложеног даље произлази да Комисија као надлежан орган у овој ствари, може, под условима из члана 264. став 1. ЗУП-а, укинути или изменити, а не и поништити, предметно правоснажно решење, што значи да ново решење може имати дејство само унапред тј. од његовог доношења.

Комисија, међутим, није дужна да то решење донесе уколико сматра да предлогу не треба удовољити.

Младен Косовац
самостални саветник
у Савезном секретаријату
за правосудје

САОПШТЕЊА

ИЗ СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА

На седници Управног одбора, одржаној 23. септембра 1977. године, донета су следећа решења:

1) Узети су на знање извештаји председника УО, секретара УО о раду између две седнице и извештај благајника УО о стању финансијских средстава Адвокатске коморе Војводине.

2) Друштвено-политичко веће Скупштине САП Војводине, на својој седници одржаној 20. IX 1977. године, усвојило је Иницијативу за закључење Друштвеног договора о условима и критеријумима под којима адвокати испуњавају обавезе за задовољење општих и заједничких потреба. Управни одбор задужио је раније формирану радну групу да као чланови радне групе коју је формирало Извршно веће Скупштине САП Војводине уложе напоре да се што пре Друштвени договор потпише.

3) Да би Адвокатска комора Војводине могла предузимати мере на извршењу тачке 2. Предлога мера за побољшање стања у адвокатури, која су усвојена на седници Извршног већа Скупштине САП Војводине 28. VII 1976. године, којим се препоручује Адвокатској комори да се заложи за брже удруживање адвоката у адвокатске радне заједнице у складу са Законом о адвокатури и служби правне помоћи, Управни одбор поново налаже Комисији за удруживање рада у адвокатури да сачини Анализу стања и проблема удруживања рада адвоката.

4) Управни одбор донео је одлуку да Администрација Адвокатске коморе при уручењу решења о брисању из Именика адвоката или Именика адвокатских приправника мора поништити адвокатску, односно адвокатско-приправничку легитимацију.

5) Управни одбор задужио је Комисију за статутарна и нормативна акта да сачини предлог нормативног акта „Гласника“ и да отпочне са радом на Изменама и допунама Кодекса адвокатске етике.

6) У оквиру традиционалне сарадње Адвокатске коморе Војводине са Адвокатском комором у Кечкемету, Управни одбор упутио је позив Адвокатској комори у Кечкемету да од 28—30. октобра 1977. године 8 чланова буду гости наше Коморе. Утврдио је и тему за састанак: Судови удруженог рада.

7) Решењем бр. 294/77. уписује се у Именик адвоката Радојевић Радиша, са седиштем адвокатске канцеларије у Белој Цркви у Ул. Масарикова бр. 4, са даном 26. септембар 1977. године.

8) Решењем бр. 305/77. уписује се у Именик адвоката Шуљок Агнеш, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Тополи у Ул. Петефи бригаде бр. 3, а са даном 1. октобар 1977. године.

9) Решењем бр. 326/77. уписује се у Именик адвоката Иванић Антал, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Тополи у Ул. Буре Салаја бр. 4, а са даном 1. октобар 1977. године.

10) Решењем бр. 327/77. уписује се у Именик адвоката Вебер Карољ, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Тополи, у Ул. Светозара Марковића бр. 5, са даном 1. октобар 1977. године.

11) Решењем бр. 322/77. уписује се у Именик адвоката Видак Н. Скулић, са седиштем адвокатске канцеларије у Кули у Ул. Маршала Тита бр. 123, са даном 23. септембар 1977. године.

12) Решењем бр. 347/77. уписује се у Именик адвоката након одслужења редовног војног рока Варади Имре са даном 15. септембар 1977. године, са којим даном наставља рад у Удруженој адвокатској канцеларији са Варади др Јожефом, адвокатом у Зрењанину, Цара Душана бр. 10.

13) Решењем бр. 320/77. евидентира се уговор о пружању правне помоћи склопљен између Попоски Андреје, адвоката у Новом Бечеју, са Комуналним предузећем из Новог Бечеја од 16. јула 1977. године.

14) Решењем бр. 309/77. наложено је књиговодству Коморе да изврши обрачун посмртнине иза преминулог Гранфил др Боке, адвоката у пензији из Кикинде, који је умро 12. VIII 1977, и посмртнину исплати супрузи преминулог Гранфил Јелени из Београда, Аљбе Дидића бр. 11.

15) Решењем бр. 316/77. наложено је књиговодству Коморе да изврши обрачун посмртнине иза преминулог Капларски др Павла, адвоката у пензији из Темерина, који је умро 30. VII 1977, и посмртнину исплати супрузи преминулог Капларски Олги, Нови Сад, Јиричева бр. 1.

16) Решењем бр. 334/77. наложено је књиговодству Коморе да изврши обрачун посмртнине иза преминулог др Николе Перваза, адвоката у пензији из Новог Сада, који је умро 8. септембра 1977. године, и посмртнину исплати супрузи преминулог Перваз Милени, Нови Сад, Матице српске бр. 6.

17) Решењем бр. 352/77. Рончевић Стеван, адвокат у Новом Саду, разрешава се дужности привременог заменика Томислава Милића, адвоката у Новом Саду, јер је Милић Томислав са 7. септембром 1977. године закључено боловање.

18) Решењем бр. 284/77. брише се из Именика адвоката Грујић Сава, адвокат у Зрењанину, са даном 1. август 1977. године, због пензионисања. Мимонлази се одређивање преузимаатеља, јер нема недовршених предмета. Узима се на знање да задржава чланство у Фонду посмртнине.

19) Решењем бр. 303/77. брише се из Именика адвоката Хриешик Јозеф, адвокат у Инђији, са даном 14. IX 1977. године због заснивања радног односа.

20) Решењем бр. 289/77. узето је на знање да је Ковачев Миодраг, адвокат у Сомбору, са даном 25. јули 1977. године преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Апатин, М. Тита бр. 31.

21) Решењем бр. 301/77. Зоран Вучевић, адвокат у Новом Саду, разрешен је дужности преузимаатеља адвокатске канцеларије Иванчевић Ми-

лана из Новог Сада, која му је одређена решењем бр. 134/7 од 11. априла 1977. године, јер је довршена ликвидација.

22) Решењем бр. 317/77. узето је на знање да је од 11. VIII 1977. године др Радослав Илијић оболео и од тога дана не врши адвокатску делатност.

Управни одбор
Адвокатске коморе Војводине

*Из Савеза републичких и покрајинских
адвокатских комора Југославије*

ПРЕТКОНГРЕСНА СЕДНИЦА ПРЕДСЕДНИШТВА САВЕЗА

У недељу поподне, 4. IX 1977. године, тј. уочи самог отварања XXVII конгреса Међународне уније адвоката у Загребу је одржана, у просторијама Одвјетничке коморе Хрватске, седница Председништва нашег Савеза која је — углавном — и била посвећена питањима у вези с тим међународним конгресом.

Седници су, поред чланова Председништва тј. председника свих комора чланица, присуствовали и скоро сви заменици чланова Председништва, неки ранији чланови Председништва, главни и национални референти на предстојећем Конгресу МУА и други југословенски адвокати који су у вези с Конгресом већ били дошли у Загреб (укупно око двадесетак присутних).

Пошто су, у међувремену од претходне седнице, одржане годишње изборне скупштине неких комора чланица на којима су изабрани нови председници управних одбора, на седници је утврђено да су постали нови чланови Председништва Савеза другови: Ратко Лућић, адвокат у Пљевљима и председник АК Црне Горе (заменик: Петар Вујовић, адвокат у Титограду) те Микел Марку, адвокат у Пећи и председник АК Косова (заменик: Милорад Филиповић, адвокат у Приштини). Ратко Лућић је, истовремено — а према раније утврђеном турнусу, изабран за заменика председника Савеза за ову годину.

На седници су размотрена и бројна питања у вези с припремом и одржавањем Конгреса МУА: размотрени су и одобрени извештаји др Аурела Крстуловића о одржаним седницама органа МУА и Славка Шиматовића о раду Одбора за организацију Конгреса МУА, те одлучено да тај Одбор по завршетку Конгреса поднесе извештај о раду и финансијском пословању. Остварен је, такође, договор о раду појединих адвоката у току Конгреса МУА (у његовим радним телима, у организацији појединих приредаба и сл.).

Председништво је, у оквиру својих надлежности, решавало и о другим текућим питањима Савеза. Тако је решено да се за делегате Савеза на саветовању у Савезном суду, 24. и 25. X о.г. одреде Д. Тринић из

Београда и Б. Јекић из Н. Сада. Одобрено је начин расподеле новоштампаног *Адресара адвоката у СФРЈ 1977.* тј. да се свим адвокатима, југословенским дипломатско-конзуларним представништвима у страним земљама и одређеним органима и организацијама у земљи ови адресари доставе бесплатно, а да се осталим лицима исти продају по 30 дина. по примерку. Одобрено је рад делегата југословенске адвокатуре на Светској конференцији „Мир путем права“ у Манили — Филипини, августа о.г. (Др М. Милић из Опатије) и у сталним радним телима Савезне конференције ССРН Југославије (Ј. Митровић из Сарајева). Препоручено је свим републичким и покрајинским адвокатским коморама и др. организацијама адвоката да се што живље укључе у активности у вези с припремама XI конгреса СКЈ и конгреса одн. конференција СК у републикама и покрајинама. Утврђен је и текст одговора Савету аустријских адвокатских комора у вези с припремом састанка председника европских адвокатских организација у Бечу, почетком 1978. године (који ће се бавити, нарочито, питањима имунитета адвоката и њихове грађанско-правне одговорности за недостатке-погрешке у пружању правне помоћи).

Др НИКОЛА ПЕРВАЗ

Дана 8. IX 1977. у саобраћајној несрећи изгубио је живот др Никола Перваз, пензионисани адвокат из Новог Сада.

Др Никола Перваз родио се у Новом Саду 19. децембра 1904. у занатлијској породици. Основну школу и гимназију учио је у Новом Саду, а право студирао и докторирао у Загребу. Диплому стекао 18. XII 1928, а докторат права 30. VI 1929. године.

Адвокатско-приправничку праксу вршио у Новом Саду од 1928. до 1934. Адвокатски испит положио у Новом Саду 1933. Отвара адвокатску канцеларију у Новом Саду 1. I 1934. године, коју води све до пензионисања 31. I 1976, са прекидом за време окупације.

Као резервни официр пада 1941. године у немачко заробљеништво, а по повратку из заробљеништва бива интерниран од окупационих власти у логор.

Др Никола Перваз био је и по својим урџеним и стеченим особинама и врлинама узоран човек и у приватном и јавном, па и професионалном животу. Радљив, пословично поштен, ненаметљив, успео је да разради адвокатску канцеларију, која је десетинама година важила као најугледнија у Новом Саду. Адвокатуру је обављао озбиљним знањем и савесношћу, увек готов да поучи клијента, да му помогне, никад се не упуштајући у јалова парничења. Ко је од младих правника желео да стекне сигурну праксу, убележавао се код др Перваза за приправника. Све су то данас угледни адвокати. Да ништа друго није учинио за своју професију, ово би заслуживало помена.

Др Никола Перваз је активно радио у Адвокатској комори Војводине. Више година је био потпредседник Управног одбора, благајник, члан Управе, или Дисциплинског суда. На свим овим дужностима се залагао за чистоћу рада адвоката, за очување угледа професије и за унапређење службе. Приликом прославе педесетогодишњице Адвокатске Коморе у Новом Саду 1971. године одликован је Орденом рада са златним венцем.

Самодисциплинован и грађански дисциплинован, погинуо је на обележеном пешачком прелазу, од несавесног возача, водећи унуче у школу. Његова породица, средина где је читав свој век часно проживео, његове колеге правници, а посебно адвокати, изгубили су у др Николи Первазу човека на кога се требало и вредило угледати. Остаће нам у трајној успомени човек, грађанин и адвокат др Никола Перваз.

М. Б.

ПРЕГЛЕД ПРАВНИХ ЧАСОПИСА

IZ SADRŽAJA ČASOPISA

ARHIV ZA PRAVNE I DRUSTVENE NAUKE
Organ Saveza udruženja pravnika Jugoslavije
(Beograd)

Iz sadržaja broja 1/1977.

DRŽAVNIK I MISLILAC (O Predsedniku Titu)

Geršković, Leon: PRAVO RADA DRUSTVENIM
SREDSTVIMA

Miaillé, Michel: TEORIJSKI DOPRINOS ANALIZI
SOCIJALISTICKOG PREDUZEĆA U ALŽIRU

Spirović-Jovanović, Lucija: ZNAČAJ GARANTNOG
LISTA U NAŠEM PRAVU

KOMUNA

Časopis za pitanja teorije i prakse
komunalnih zajednica (Beograd)

Iz sadržaja broja 4-5/1977.

U ČAST TITOVIH I NAŠIH PRIJATELJA

Popović, Miro: ULOGA I DOPRINOS DRUGA
TITA U STVARANJU I IZGRADIVANJU JUGOSLOVENSKE
SAMOUPRAVNE KOMUNE

TITO GRADOVIMA I GRADOVI TITU

TITO U GLAVNIM GRADOVIMA REPUBLIKA
I POKRAJINA

GRADOVI KOJI SA PONOSOM NOSE TITOVO
IME

GRADOVI U KOJIMA JE TITO STVARAO
ISTORIJU NOVE JUGOSLAVIJE

GRADOVI U KOJIMA JE TITO NEKAD
RADIO I U KOJIMA SADA DUŽE BORAVI U
RADU I ODMORU

TITOVE POSETE I SUSRETI SA RADNIM
LJUDIMA I GRAĐANIMA OSTALIH GRADOVA
I OPSTINA SFRJ — OD 1945. DO 1977. GODINE

POSETE I BORAVCI DRUGA TITA U OPSTINAMA
I GRADOVIMA JUGOSLAVIJE OD MAJA 1945.
DO JUNA 1977. GODINE

Iz sadržaja broja 6/1977.

Novaković, Nevenka: NEKE OSNOVNE
KARAKTERISTIKE STARATELJSTVA I USVOJENJA
U SFRJ

MARKSIZAM U SVETU

Časopis prevoda iz strane periodike i knjiga
(Beograd)

Iz sadržaja broja 3/1977.

Vasović, Vučina: SOCIJALIZAM I DEMOKRATIJA

NAŠE TEME

(Zagreb)

Iz sadržaja broja 5/1977.

Koprivnjak, Vjekoslav: SAVEZ KOMUNISTA
U DRUSTVENO-POLITICKOM SISTEMU

ODVJETNIK

Glasilo odvjetnika Hrvatske
(Zagreb)

Iz sadržaja broja 7-8/1977.

Lukač, Milorad: POVODOM TITOVIH JUBILEJA

Korać, Ivo; Kramarić Ivica: PODNESCI STRANAKA
U KRIVICNOM POSTUPKU

Čupović, Aleksandar: ADVOKATI U 1796. GODINI

Iz sadržaja broja 9/1977.

Krstulović, Aurel: UZ XXVII KONGRES MEĐUNARODNE UNIJE ADVOKATA

Heckman, Josip: UGOVOR O PRISTUPANJU I SUBROGACIJA

OPREDELJENJA

Casopis za teoriju i praksu samoupravnog socijalističkog društva (Sarajevo)

Iz sadržaja broja 5-6/1977.

Tito, Josip Broz: NESVRSTANOST JE POSTALA SVJETSKA POLITIKA, JER POLAZI OD INTEGRALNIH INTERESA SVIJETA I ZALAZE SE ZA UNIVERZALNA RJESENJA

PRAVNI ŽIVOT

(Beograd)

Iz sadržaja broja 5/1977.

Perović, Slobodan: NAČINI PRESTANKA SAMOUPRAVNOG SPORAZUMA

Mitrović, Dobrosav: UGOVOR O PRODAJI U NAČRTU ZAKONA O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA

Sudžum, Rajko: KARAKTERISTIKE OBLIGACIONOG UGOVORA KOJI ZAKLJUČE BRACNI DRUGOVI MEĐUSOBNO

Petrović, Milić: O KRIVICNOM DELU ZLOUPOTREBE OVLAŠĆENJA U PRIVREDI

Mijačić, Mirsa: NEKA PITANJA PRIHVATANJA PONUDE ZA ZAKLJUČENJE UGOVORA PREMA NAČRTU ZAKONA O OBLIGACIJAMA I UGOVORIMA

Iz sadržaja broja 6-7/1977.

Pavlica, Jovan: OPTUŽNICA POSLE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE

PRIVREDNO-PRAVNI PRIRUČNIK

za pravnu, opštu i kadrovsku službu organizacija udruženog rada (Beograd)

Iz sadržaja broja 9/1977.

Popović, Ljiljana: ZNAČAJ I PRIMENA POSEBNIH UZANSI O GRAĐENJU

Nadvornik, Branislav: PREDAJA STVARI S PRIJEVOZA U IZVRŠENJU UGOVORA O PRIJEVOZU U CESTOVNOM (DRUMSKOM) TRANSPORTU

Miloš Stojanović

САДРЖАЈ

АДВОКАТУРА И ДРУШТВО

Академик, проф., др Радомир Лукић, *Адвокатура и етика* — — 1

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Иван Кркљуш, *Уговор о зајму и застарелост* — — — — — 17

Мр Милан Чизмовић, *О неким аспектима правноснажности
према новом Закону о парничном поступку* — — — — — 26

ПРАВНА ПРАКСА

Из судства (Младен Косовац) — — — — — 34

САОПШТЕЊА

Из седнице Управног одбора — — — — — 41

Претконгресна седница Председништва Савеза — — — — — 43

НЕКРОЛОГ

Др Никола Перваз (М. Б.) — — — — — 45

ПРЕГЛЕД ПРАВНИХ ЧАСОПИСА

Из садржаја часописа (Милош Стојановић) — — — — — 46

Уређивачки савет:

Никола Вујашиковић, судија Врховног суда Војводине, *Светозар Дракулић*, заменик јавног правобраниоца Војводине, *Антоније Борић*, саветник покрајинског секретара за правосуђе и општу управу, *Никола Јеловац*, адвокат у Сомбору, *Васа Калишки*, адвокат у Панчеву, *Жива Коњевих*, шеф Службе за скупштинске послове Привредне коморе Војводине, *Војислав Маринков*, адвокат у Вршцу, *др Љубиша Милошевић*, редовни професор Правног факултета у Н. Саду, *Душан Мићих*, секретар Покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања, *Светозар Николић*, судија Привредног суда Војводине, *Милан Рапајић*, адвокат у Новом Саду, *Војислав Рашовић*, адвокат у Сремској Митровици, *Ласло Цабафи*, адвокат у Зрењанину, *Олга Царић*, адвокат у Новом Саду, *др Петар Шарчевић*, доцент Правног факултета на Ријечи, *Душан Шипка*, стручно-политички сарадник у Покрајинској конференцији ССРН Војводине

Уређивачки одбор:

Сава Савић, главни и одговорни уредник, адвокат у Новом Саду, *Борбе Вебер*, адвокат у Новом Саду, *Будислав Вулетих*, адвокат у Новом Саду, *Светозар Добросављев*, судија Општинског суда у Новом Саду, *Живко Киселички*, судија Окружног привредног суда у Новом Саду.

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/І. — Телефон: 29-459. — Годишња преплата 180.— дин., за иностранство двоструки износ. Цена једног броја 20.— дин.
Тек. рачун 65700-678-2047. Ручописи се не враћају.

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САПВ бр. 413—185 од 23. маја 1973. године, *Гласник* је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

Штампарија „Будућност“, Нови Сад, Шумадијска, 12.

